

A meg nem született Jézus.

A meg nem született Jézus . . . Két zsvajos zenekart hallok megszólalni ennek a mondatnak a nyomában. Karácsonyi harangok szelíd csengésén kezdi az egyik és a Jézus-gyermek születéséről mesél, a jászolról és a háromkirályokról, de aztán papi szítok rikoltásán folytatja és a kiátkozás nagydob-puffogásán végzi az istentagadó gazok ellen. A másik hangszerei az egyetértő nevetés harsogása, amely kigúnyolja a naiv istenhitet, a fölényes lenézés nagy hangja, mely mulat a csodák istenén és baráti üdvözetét küldi a bátor istentagadónak. De e koncert minden vonósa és fúvósa egyformán érti: a meg nem született Jézusról szól, hát Krisztus istenségét tagadja.

Az istenesek istent, emberré lett istent látnak Krisztusban, az istenellenesek embert, a hit szárnyán istenné magasztalt embert látnak Jézusban. De mindketten úgy látják, hogy a meg nem született Jézus története csak a megszületett Krisztus tagadásáról szólhat. Azt hiszik: tagadom Krisztus istenségét, pedig csak Jézus embervoltát tagadom. Krisztus, az isten: valóság. Jézus, az ember: fikció. Krisztus, az isten valóság, milliók évezredes hitében élő valóság. Jézus, az ember csak a modern „liberális” teológia teremtménye. Krisztus, az isten az emberi történelemben, az emberi világnézet múltjában egy nagyszerű, a reális valóságból, a kemény gazdasági életnek, a rideg osztályharcoknak szikláiból kihajtott gondolatvirág, érzéspalánta.

Ma azonban már Krisztus, az isten is halott és halála híre szédítő sebessen terjed immár az egész világon. Nem az erdő hangja zúgta szét, mint a nagy Pán halálát Kadmosnak, de a gyárak kürtje, az óceáni gőzösök szirénája, az elektromos turbinák zizegése. Krisztus, az isten, kiszenvedett a kételkedés, a tudományok keresztfáján, Jézus, a homunkulus meg most születik a liberális teológusok lombikjában.

Amióta a föld belekerült a nap bolygói sorába és az ember bekapcsolódott a zoológia egyik fejezetébe, azóta nem lehet hirdetni azt, hogy a földet három óra hosszát sűrű sötétség szállta meg Krisztus halálakor és nem hisznek többé abban, hogy az égből istenek születhetnek és a halottak feltámadnak. A teológusok tehát most Jézussá desztillálják Krisztust, emberré teszik az istent. Kiirtanak minden kézzelfoghatóan hazug és valószínűtlen dolgot az evangéliumokból, lefejtik róluk a naiv csodákat és megkonstru-

álnak egy „históriai” Jézust, akinek szavára nem járnak a bénák, nem látnak a vakok, de aki bölcs és mély filozófiát prédikál, aki vallást alapít és mártírhaltal hal a hitéért. Így alakul ki írásaiban a szelíd rabbinus, a dacos proletár vagy a fölöttes Übermensch képe. A nagy istent nem menthetik, hát megteremtik a nagy embert. Renan és Harnack Jézusa nem az evangéliumok Krisztusa, hiszen a finom francia szkeptikus és a nyakas, józan német nem hihette el az isteni gyermek születésének és mesés ifjúságának, szűz leánytól fogantatásának és egyben József révén a Dávid királyi házából származásának, Jeruzsálemben egyszerre két számar hátán való benyargalásának irracionális lehetetlenségeit. Nem csodaként, hanem személyének nagyszerű szuggesztív erejével magyarázzák hát roppant hatását és agitációjának világuralmi sikerét. És nem veszik észre, hogy ez a gondolat, hogy Jézus, a fiatal rabbi egymaga teremtette meg a kereszténységet, a katolicizmus világuralmát, csodaszzerűbb, mint az evangélium összes csodái együttvéve.

Pedig a teológia e fordulása előtt is, utána is dolgozott a teológiaiamentes történetírás Bruno Banertól és David Strausztól a mai Kalthoffig és Pflidererig és rettenetes pusztítást vitt véghez az őskereszténység írásaiban. Jézus életéből kő-köven nem maradt. Bizonyossá lett, hogy az őskeresztény iratok közül alig van olyan, amit az írt volna, akinek a neve rá van aggatva, hogy sokkal későbbiek a dátumuknál, hogy toldások és átdolgozások formátlanítják el őket és hogy az az evangéliumok nem származnak Jézusnak kortársaitól. A legrégebbi evangélium is legalább fél-századdal később keletkezett, mint amikor Jézus halálát teszik. Ki meri hát azt mondani, hogy Jézusnak csak egyetlen szava, egyetlen prédikációja is hiteles, gyorsírók nélkül, ötven évvel az elmondásuk után feljegyezve.

A komoly történetírás nem talált egyetlen adatot se, mely az evangéliumok Jézusát igazolná. Se pogány, se zsidó, se keresztény írások nem írnak róla egyetlen történelmi hitelességű szót sem. De talált adatok egész tengerére, mely az evangéliumok Krisztusát igazolja. Jézus születése naiv és tudatlan mese, melynek minden szaváról bebizonyították, hogy históriai lehetetlenség. Krisztus születése a világhistória egyik fordulópontja, melynek magyarázatát egész ad at erdő szolgálja. A kereszténységnek, a keresztény egyháznak és nagy szimbólumának: Krisztusnak a megszületéséhez három világ nagyszerű egyesülése kellett. Ahogy az angol kapitalizmus, a francia forradalom, a német filozófia nagy szintézise teremtette meg a szocializmus gondolatrendszerét: a proletárság, az osztályharc és a fejlődési dialektika együvéforrasztásával, úgy teremtődött meg a zsidó vallás, a görög filozófia, a római gazdasági élet egygyéforradásából a kereszténység. A zsidó messiáshit, a görög etika, a római proletárság – ez a három pillére a kereszténység világot átfogó kupolájú épületének. *Pogány József.*

A kereszténység keletkezése.

Élt-e Jézus? Oly kérdése a történelemnek, amelyet bizonyára még sokáig fognak mindkét oldalról régi és új érvekkel alátámasztani, amíg eldől jobbra vagy balra, amely azonban a kereszténység keletkezésének megértéséhez tulajdonképpen nem tartozik. Közömbös, hogy Krisztus alapította-e a kereszténységet, vagy a kereszténység teremtette-e Krisztust saját képére; közömbös, hogy egy ember fogta-e össze a kereszténység alapját képező tanokat, vagy lassan, észrevétlenül, Messiás nélkül fejlődtek-e ki a kollektív gondolkodásban; bizonyos, hogy ez utóbbi eset is lehetséges, mint ahogy például a forradalmi szindikalizmus nem talált oly egyetemes erejű hirdetőre, akinek a nevéhez fűződnek. Az utóbbi esetben pedig külön magyarázatra szorul, miért és hogyan tett Krisztus korának számos Messiása, prófétája, vallásalapítója között oly nagy jelentőségre szert, hogyan lettek tanai mozgalommá, vallássá, majd intézménynyé, hogyan hódították meg Izraelt, Görögországot és a világ meghódítóját, Rómát?

A történelem eseményeinek behatóbb vizsgálata, amely a társadalmi nézetek, eszmék és mozgalmak rugóit kutatva, mind mélyebbre jutott és ez eszmék felületéről a gazdasági erők vizsgálatához szállt alá, a kereszténység keletkezését is új világitásba helyezte. A történelmi materializmus e ponton is hatalmas lendületet adott a kutatásoknak. A kereszténység, mint tömegideológia, nem lehet egy ember önkényes kitalálása. A kereszténység egyes elemeit már korábban megtaláljuk a zsidó és pogány írók bölcséleti rendszereiben, ezekből a kereszténység csak megfelelő talajon fejlődhetett. Az eszmék és mozgalmak talaja pedig a társadalmi berendezkedés, amely ismét a gazdasági viszonyokon, végeredményben pedig a termelés módján nyugszik. Ezt a talajt kell megismernünk, ha a kereszténységet a maga eredeti valóságában akarjuk megismerni és megérteni. Így illeszthetjük be azután a kereszténységet a történelmi fejlődés menetébe, megtisztítva mindattól a miszticizmustól és előítélettől, amely keletkezését elfüggönyözi.

A történelmi materializmusnak nézőpontjait legtisztábban Kautsky érvényesíti „Der Ursprung des Christentums” című munkájában.

A kereszténység csirája Izraeltől származott. Időszámításunk kezdetét megelőző időben Izrael gazdaságilag és politikailag egyaránt súlyos és kilátástalan helyzetben volt. A babyloni fogságból visszatérők sehogysem tudták a gazdaságban megfelelő helyüket megtalálni. Az egész népesség túlnyomóan városi népességgé lett. A földmivelés lehanyaglott, a proletariátus szerfölött megnövekedett, anélkül, hogy megfelelő munkaalkalmakat találhatott volna. Az idegen hódítóval versenyezett az elnyomásban és kizsákmányolásban a felső osztály.

A proletariátusban több rend keletkezett, amely egy vagy más eszköztől remélte szomorú helyzete megváltozását. A republikánus

heloták minden elkeseredése az idegen elnyomó ellen fordult s forradalmi lélekkel, nacionalista eszmékkal eltelve várták a Messiást, aki véget vet a római uralomnak s visszaállítja a nemzeti uralom aranykorát. Az esszeneusok másként, gazdasági utakon igyekeztek célhoz jutni. Közösségeket, egyesületeket alkottak, amelyekben együtt dolgoztak kommunista alapon. Természetesen ennek megfelelő ideológiát is fejlesztettek ki, amelyben a vezető gondolat az egyenlőség és szeretet volt. Ezekből az esszeneus egyesületekből, illetve csak mintájára alakultak az első keresztény községek.

Az a terület azonban, ahol a kereszténység a többi elpusztult szervezettel szemben nagygyá, hatalmassá fejlődött, vagyis a kereszténység igazi hazája nem Izrael, hanem Róma volt. A keresztény tanok elterjedését önmagukban véve mi sem magyarázza meg, csakis az akkori Róma gazdasági és társadalmi berendezése.

Róma lakói eredetileg mind egyformán szabad parasztok voltak. A tulajdonkülönbséggel azonban osztálykülönbségek fejlődtek ki közöttük. Aki több birtokot szerzett, mint amennyit önmaga családjával megművelhetett, annak idegen munkaerő után kellett néznie. A technika akkori állása szerint azonban a családi munka a gazdálkodás legproduktívabb formája volt, földben sem volt hiány, a szabad parasztok közül nem igen akadt olyan, aki más földjének megművelésére vállalkozzék. A munkaerőt tehát a családba kellett vonni, a munkára kényszeríteni, rabszolgává tenni. így fejlődött ki a szabad parasztok mellett a birtokosok s a rabszolgák osztálya.

Minél irikább fejlődött a házigazdaság cseregazdasággá s minél nagyobb lendületet vett a földművelés mellett az ipar, annál nagyobb jelentősége lett a rabszolgáknak a gazdasági életben. Először a bányákban alkalmaztak nagyszámú rabszolgát, később az ipar minden ágában. A termelés ily módon meglehetősen olcsó volt. A rabszolgákat élelemmel, nyersanyaggal ellátta a tulajdonosnak immár latifundiummá nőtt földbirtoka. Rabszolgaanyagot pedig bőségesen nyújtottak a folytonos és győzelmes háborúk.

A rabszolgagazdaság azonban csak extenzív lehet. Előfeltételei a földnek s a rabszolgáknak bősége. Mihelyt a birtok már nem termel eleget a rabszolgáknak a természetben való ellátására, hanem pénzzel kell a megélhetésükhöz szükséges cikkek megvásárolni, mihelyt másrészt számuk fogy és így az áruk emelkedik, megdrágul a termelés.

Es ez bekövetkezett a római birodalomban abban az időpontban, amikor a háborúk megszűntek sikeresek lenni s hadifoglyok sokaságát önteni Rómába és a földdel üzőt rablógazdálkodás folytán a birtok termékenysége csökkent. A szabad bérmunkás megszerzése nem kerül pénzbe, csak a napi fentartásához szükséges összeget kapja bér gyanánt, míg a rabszolga vételára magas; a szabad munkást nem kell kímélni, a rabszolgát nem szabad túldolgoztatni, mert elpusztulásával érték vész kárba.

Nem kevésbé válnak érezhetőkké a rabszolgamunka belső, természetes hátrányai. A kizsákmányolt, jogtalan rabszolga gyűlölettel viseltetik gazdjára iránt; ha lehet, árt neki, nem lehet költ-

séges munkaeszközöket rábízni, aminek folytán minden technikai újítás lehetetlenné válik, tudatlan és lusta s csak a felügyelők ostromcsapásai alatt dolgozik.

Amíg így a rabszolgapasztorkodás a fejlődés bizonyos fokán önmagát tette lehetetlenné, másrészt a szabad parasztok elnyomására és kipusztítására vezetett.

A paraszt nem tudott az extensív rabszolgamunkával versenyezni. Súlyosan nehezedtek reá a katonaság terhei, mind az adók, mind a katonai szolgálat. A háborúk, amelyek a birtokosok számára új rabszolgaszállítmányt jelentettek, a parasztot elvonták mezei munkájától. Pusztulása elkerülhetetlen volt: amikor a háborúból hazatérve, földjét megműveletlenül találta, kénytelen volt uzorakölcsönhöz folyamodni, fizetni csak ritkán tudott s így könnyű volt birtokától megfosztani. Az uzorás latifundiumra tett szert, a birtokából kitett, vagyontalan és keresetnélküli parasztság pedig a városba tódult s az *ókori proletariátus* osztályát alkotta.

Ez a proletariátus az osztrák világnak egész speciális alakulata volt. Kautsky frappánsan állítja szembe a naivat:¹ „A modern proletariátus munkáján nyugszik ma az egész társadalom. Csak ezt a munkát kell beszüntetni s alapjában inog meg. Az antik gyűlevész proletariátus nem végzett munkát, sőt a szabad parasztot és kézművesek maradikának munkája is nélkülözhető volt. Nem a társadalom élt akkor a proletariátusból, hanem a proletariátus a társadalomból. Teljesen felesleges volt s a társadalom minden vesztesége nélkül eltűnhetett volna. Sőt még meg is könnyebbítette volna a társadalmat. A rabszolgák munkája volt az alap, amelyen a társadalom nyugodott.”

Ez az egyre növekvő tömeg, amelyet az abszolutizmus jogtalanná, a nagybirtok földnélkülivé tett, a rabszolga-nagyüzem az iparból kiszorított, nemcsak vagyonától és keresetétől, de még a kereset lehetőségétől is megfosztott, ez a nyomorgó és éhező tömeg volt alkalmas arra, hogy a kereszténységnek keleten kifejlett ideológiáit, elsősorban a messiáshitet és a forradalmi szellemet átvigye s tovább fejlessze. A gazdasági rend, illetve gazdasági zűrzavar semmi reményt sem nyújthatott sorsának javulására, ezért inkább a természetfelettihez, a megváltó gondolatához fordult. Szervezetei nem gazdaságiak voltak, mint az esszeneusoké, hanem inkább ideológiaiak, amelyek gazdasági és társadalmi helyzetük és vágyaik hü visszatükrözöl. Nagyon jellemző Renan hasonlata: aki az ókori keresztény községekről képet akar magának alkotni, az nézzen meg egy szocialista szakszervezetet. Mint ahogyan a birtoktalan osztály ideológiája ma is a kommunizmus, úgy fordultak akkor is a gazdagok, a vagyon, az élvhajhászat ellen, hirdették a közösséget, egyenlőséget, szeretetet. Különböztek természetesen az ideológiai tényezők is annyiban, amennyiben a régi proletariátus a mai termelő, öntudatos munkásságtól gazdaságilag különbözik.

A folyton hanyatló, elnéptelenedő birodalomban, amely odáig

¹ I. m. 54. o.

züllött, hogy a római polgárok az önkény, adók és katonaság terhei elől csapatostól szöktek át a szomszédos barbár törzsekhez, a kereszténység forradalmi szelleme mellett is rendet és szervezettséget jelentett, amely után vágytak az élvezetektől megcsömörlött és gazdasági nehézségekkel küzdő birtokosok is. Talán az általános gazdasági hanyatlás is hajlamosabbakká tette őket a világ végét s a megváltást hirdető tanok befogadására. Így a kereszténység lassan közöttük is terjedt, bejutott a felsőbb osztályok közé s a hivatalokba. Ahoz, hogy hivatalos vallássá lehessen, nem kellett egyéb, mint forradalmi színezetétől megfosztani s a vagyon és fennálló társadalmi rend elleni tanait szimbólikusakká tenni. Az uralkodó osztály kisajátította magának a kereszténységet, de egyúttal megfosztotta eredeti jellegétől. A milánói ediktummal a kereszténység hatalomra jutott, de megszűnt a forradalmi kereszténység, megszűnt proletár mozgalom lenni.

Fazekas Sándor.

Élt-e Jézus?

Történelmi adatok semmi alapot sem nyújtanak ahoz, hogy aki-nek a nevéhez a történelemben legnagyobb szerepet játszó vallás megalapítása fűződik, valaha élt volna. Azok az írók, akik abban az időben éltek, amikor Jézus a tradíciók szerint a keresztény vallást megalapította, tehát *Josephus Flavius*, *Philon Judaeus* és tiberiasi *Justus*, *Tacitus* és ifjabb *Plinius*, Messiás eljövételéről, csudás életéről és még csudásabb haláláról és feltámadásáról mit sem tudnak.

Philon Alexandriában a krisztusi évszámítási előtti 20. évtől évszámításuk 54. évéig. Zsidó teológiáról ír, de Messiásról, ki eljött, egy betűt sem tud.

Tiberiasi Justus Kr. u. 100 évvel írt munkájában a zsidó királyokról és Galilea viszonyairól írt sokat. Műve nem maradt ránk, de Photius konstantinápolyi püspök, aki munkáját olvasta, csudálkozva jegyzi meg, hogy Dávid sarjának az életéről mit sem tud.

Ifjabb Plinius, aki Kr. u. 112. körül írta munkáját, ír a keresztényekről, mint a provinciában elterjedt új és különös tévhitről, de a német katolikus enciklopédia szavai szerint „legkevésbé lehet kiérteni, hogy az üldözött keresztények Krisztust, azaz a Messiást isten gyanánt tisztelték volna”.

Tacitus már tud valamit Jézusról. „Annales”-ei XV. könyvének 44. fejezetében a Nero korabeli keresztényüldözésekről szólva, megemlékezik arról, hogy Pontius Pilatus, Tiberius helytartója, a keresztény szekta alapítóját kivégezte. Ő 115-117-ben írta *annales*-eit, tehát olyankor, amikor a kereszténység már erősen elterjedt, amikor tehát már a keresztényektől hallhatta a történetet.

Marad még hátra a koronatanú: *Josephus Flavius*. Az ő „*Antiquitatum iudaicarum libri XX.*” c. művének XVIII. könyvében ezt írja:

„Élt ez időtájban egy Jézus nevű bölcs ember, ha embernek nevezhetjük őt egyáltalán. Hihetlennél-hihetlenebb dolgokat vitt ugyanis véghez és tanítója volt azoknak, akik kedvelték az igazságot. Ily módon sok zsidót és pogányt gyűjtött maga köré. Ő volt a Krisztus. Bár népünk előkelőinek sürgetésére Pilatus halálra ítélte, régi hívei még sem lettek hozzá hűtlenek. Miért is a harmadik napon nekik újra élve megjelent, mint azt isten küldöttei, a próféták és ezernyi jelenségek megjósolták. És egészen a mai napig is él a keresztények népe, a mely tőle vette nevét.”

Csudálatosképpen azonban így folytatja:

„Ez időtájban még más csapás is érte a zsidókat és Rómában, az Isis templomában gyalázatos dolgok történtek.” Ez a mondat egyáltalán nem logikus folyamánya az előző bekezdésnek, de rögtön megtaláljuk az összefüggést, ha a bekezdést elhagyjuk. Mert a bekezdés előtt egy zsidó zendülés kegyetlen elnyomásáról van szó.

Még gyanúsabbá válik a dolog, ha tudjuk, hogy Origenes, ki 184 és 254 között élt, panaszkodik, hogy Josephus Flavius Krisztusról mit sem tud és csak Eusebius, caesareai püspök fedezi fel jóval később ezt a passzust. Ugyanaz az Eusebius, aki saját szemeivel látta, sőt le is másolta és fordította Jézus leveleit, amely másolatot később Galesius pápa, mint az egyházat súlyosan kompromittáló hamisítványt kárhoztat. (Amiért az egyház Eusebiusnak az „egyháztörténelem atyja” nevet adta.) Minthogy pedig a legrégibb Josephus-Flavius-kézirat az V. századból való, egész bizonyos, hogy ezt a passzust *Origenes* utáni időkben hamisította valaki bele és pedig minden valószínűség szerint maga az „egyháztörténelem atyja”.

Ezek azok a szempontok, amelyekre a történelmi adatok elbírálásánál G. *Tschirn*, H. R. *Francé* és *Friedrich Steudel* figyelmeztet bennünket.

Pál 14. levelében Krisztusnak földi alakjáról mit sem tud. Nála Krisztus neve mindig csak mint szimbólum, képes kifejezés, vagy példázat található.

De nem kisebb súlylyal esik a latba az a tény, amelyre Steudel figyelmeztet bennünket, hogy Názareth nevű város létezése a IV. század előtt egyáltalában nem mutatható ki. Nem említi Josephus, sőt még a Talmud sem, amely pedig felsorol 60 galilaeabeli helységet, tehát a kerületnek teljes geográfiáját nyújtja.

Belső ellentmondások és valószínűtlenségek is gyöngítik a Jézus történeti személyében való hitet. Jézus tanít a templomban olyan korszakban, amikor a templom tanításra egyáltalában nem, hanem csak tisztán vallási szertartásokra szánt hely. A tanács a mischra törvényeinek szigorú tilalma ellenére a legnagyobb zsidó ünnepen törvényt ül, a bíraskodó testület éjszakának idején egy egész csomó tanút talál a rögtönzött üléshez. Fegyveres templomórság tartóztatja le Jézust szombaton este, mikor a zsidóknak a fegyverviselés szigorúan tilos. A hollandus Brandt és a zsidó Joél teológus még

egy egész sor ilyen lehetetlenségre mutat rá és Brandt arra a következtetésre jut, hogy annak a lehetőségére, mintha Jézust a tanács tényleg maga elé idézte és formálisan elítélte volna, magától megdől. Az adógarasról szóló történetben olyan pénz szerepel, amelyen a Caesar arcképe van rajta, már pedig közismert dolog, hogy a caesarok a zsidók érzékenységének kímélése végett részükre külön pénzt verettek a Caesar képe nélkül.

Mikor Jézus született, Máté szerint Heródes még életben volt. Pedig Heródes 4 évvel előbb halt meg, mint Jézus az egyház szerint született. Lukács szerint abban az időben született, amikor „Augusztus császártól parancsolat adaték ki, hogy mind az egész föld béirattatnék, 2. (E béiratás lett először, mikor Siriában Czirénus Tisztartó volna.)” Ez pedig 7 évvel előbb történt Jézus elfogadott születési événél.

Hogyan magyarázható tehát a Jézus-legenda keletkezése?

A legenda gerincét az ótestamentumnak Messiás eljövételére vonatkozó jóslatai szolgáltatják.

Messiás Dávid nemzetségéből leszen (Jeremiás XXIII. 5. 6.), ezért kétségtelenül Dávid nemzetségének városában, Betlehemben fog világra jönni (Micha V. 2.), eljövételénél fény támad az égen, melyhez királyok zarándokolnak majd ajándékokkal gazdagon megrakódva (Jézsajás LX. 1.) egy prédikátor fogja előkészíteni útját (Ezsajás XL. 3.) „egy számaron lovagolva jó királyod” (Zachariás IX. 9.), szegény ő és számaron ül, utódja pedig Jézusnak nevezetik (Mózes V. 31, 7.).

Ha mindéhez hozzátesszük még, hogy a legenda többi elemét teljesen megtaláljuk a görögöknél és rómaiaknál akkor már teljesen ismert Buddha legenda-körben, világosan áll előttünk az emberiség egyik leggyönyörűbb legendájának a keletkezése is.

De világos az is, hogy vagy elfogadjuk Krisztusnak, az istenfiaának, a megváltónak a létezését, vagy el kell ejtenünk azt a tanítást is, hogy Jézus az ember nem élt volna.

Renanék 50 százalékos kiegyezésére az evangéliumok alapot nem nyújtanak.

Timár Miklós.

Keresztény ünnepek és szimbólumok.

A keresztény időszámítás előtt már mintegy öt évszázaddal általánosan elterjedt vallás volt a buddhizmus keleten. A görögök és rómaiak hódító útjaik s a mind élénkebb kereskedelmi összeköttetések révén csakhamar megismertették nyugaton is a vallás alap-elméit. A sajátos keleti theosophia csakhamar oly hatalmas befolyásra tett szert a nyugati vallások közt, hogy a szó szoros értelmében feloldotta ezeket elemeire: új vallású eszméket, új erkölcsi elveket, új szimbólumokat honosított meg, még időszámí-

tásunk után a negyedik században is a gnoszticizmus tisztán e hatás alatt állott. Természetes tehát, ha a kereszténység mely éppen a IV. században kezdett kiforrni úgy külső szimbólumaiban, mint benső erkölcsi tanaiban mindenben keleti befolyásoknak engedett.

A keresztény egyház szervezete, a kereszténység speciális – minden más vallástól különböző! – erkölcsi tanai, – az evangéliumok, Krisztus az istenember a megváltó, a keresztrefeszített, megdicsőült stb., kivétel nélkül átvett legendái már akkor nyugaton elterjedt és közismert vallásoknak.

A kereszténység gyors kiterjedését, melynek csak egyetlen példáját ismeri még a kultúrtörténet: a budhizmusét – nagyrészt ezen sokfelől összeszedett –, közismert ceremoniális és erkölcsi tanításoknak köszönhetette. Az emberek konzervatív természete leginkább vallási felfogásokban nyilvánul meg, hogy tehát új vallás terjedhessen el közöttük, az csak a régi kipróbált, vagy már ismert vallások bevonásával, kisebb-nagyobb átalakításával képzelhető, így történt ez a kereszténységnél is. És ma már az összehasonlító kultúrtörténet a legnagyobb határozottsággal mutathat rá a keresztény tanok, ceremóniák, ünnepek, szimbólumok eredetére s történeti fejlődésére.

A karácsony ünnepe, ez az idilli szép, bensőséges ünnep, a Megváltó születésének napja. A keresztény vallások mindenkor nagy súlyt helyeztek a lelket megkapó ünnep megülésére; a testté lett íge, az emberré lett isten naiv gondolata a kritikátlan agyakra mindég mély benyomást gyakorolt.

Nem foglalkozunk itt azzal, vajjon élt-e egyáltalán Jézus s így van-e értelme a születése ünneplésének, de arra rámutathatunk: ha a karácsonyt, mint Jézus születésének napját bizonyítékul hozza fel az egyház, úgy ez Jézus létének a legtarthatatlanabb bizonyítéka.

Mindenek előtt, bár arra nem kell nagy súlyt helyeznünk, az evangéliumok Jézus születését illetőleg – ellentmondanak egymásnak. – December hava az esős évszak ideje Judeában, amikor sem nyáj, sem pásztorok Betlehem mezőségén éjjel nem tanyázhattak. Tehát alapja, – dátumszerű – nincs a karácsonynak. Kérdés tehát az, miért ünneplik egyáltalában a karácsonyt és miért éppen december 25-én?

Ha elfogadjuk a kritikával dolgozó vallástörténetek álláspontját, úgy Jézus születésében, az istennek emberré vallásában a budhizmus, a görög római, az egyiptomi és perzsa vallások felfogását és tanítását kell felismernünk. A budhista legenda, (mely ismét véda mythosi eredetű) ötszáz évvel idősebb a Krisztusénál; eszerint Maya szüzén szüli Buddhát, a világ megváltóját, kiben isten lesz emberré. Buddha születését is csillag jelzi az égen. Királyok jönnek, kik imádják. Mint gyermeket a templomba viszik, tudósokat ejt bámulatba stb., a folytatás is egészen Jézus története.

Amint mondók, ez a budhista legenda a védából van véve, hol *Agnis* születését ünnepelték a téli nap fordulókor.

De a görögök és rómaiaknál is évente pont december 25-én ünnepelték Bacchus és Vénusz papjai a napisten születését. Ugyanígy a perzsa Míthras és az egyiptomi Izisz papjai is december 25-én ünnepeltek. Az egész római birodalomban körmenetben vitték az újszülött bölcsőben fekvő istent, Bacchust, ki Ceresnek a „szent szűz”-nek volt fia, Izisz tonzúrás papjai fehér karingben ugyancsak proceszióban vitték Horusz képét.

Miután a római birodalomban e napot mindenütt megünnepelték s a pogány ünnepségeken az új keresztények is részt vettek, az egyházatyák elhatározták, hogy az Úr születési napját e napon ülik meg. Eleddig voltak keresztény szekták, melyek egyáltalában nem ünnepelték meg Krisztus születését, míg mások, például a bizilidiánusok április 24-én! – Mások május 25-én s majdnem az egész keleti egyház január 6-án. Csak I. Gyula pápa (-(-373) tette december 25-ét általánosan Krisztus születésnapjává, hódolva abban is az eredetileg és értelmileg pogány szokásnak.

A *húsvét ünnepe* is úgy jelentősége, mint dátuma szempontjából a karácsonyéhoz hasonló fejlődésen ment át. Eredete is pogány. A húsvétnek ugyanis, mint ünnepnek nyoma sincs az evangéliumban, vagy apostolokban évszázadokig viták tárgyát képezte nemcsak a napja, de az is, hogy tulajdonképp, mit ünnepeljenek akkor?

A húsvét angol neve: Eastern, német: Ostern, Bede szerint: Ostre vagy Ostara, az angol-szász tavasz istennője; következésképp a húsvét ünnep a tavasz ünnepe volna. A régi pogány világban mindenütt gyászszal ünnepelték a nap halálát s örömmel a tavaszi nap feltámadását. A zsidók „pászka” ünnepe, az egyiptomi kimúlás emlékére, mikor a halál angyala elkerülte a zsidók házait – tavaszi ünnep s hozzá örömmünnep volt. A zsidóul nem tudó egyházatyát, mint Iräneus és Tertullian is a „peszach”-ot a görög, „paschein”-nel – szenvedni – tévesztették össze s ezért előzné meg a krisztusi szenvedés emlékünepe a feltámadás ünnepét.

Bármelyik legyen is tehát a húsvét eredete, annyi bizonyos, hogy pogány eredetű volt s bizonyos az is, hogy előbb ünnepelték az új keresztények a pogányokkal egyetemben s csak azután adtak a kiváló politikai és szociális érzékű egyházatyák az ünnepnek is keresztény jelleget.

Áttérve a keresztény vallás szimbólumai eredetének s jelentőségének ismertetésére, önkéntelenül is eszünkbe ötlene Horatius oly sokat megmagyarázó szellemes sorai: „Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum, Cum faber, incertus scamnum faceretur Priapum, maluit esse deum. Deus inde ego, furum maxima formido (Serm. I. 8.)

A *kereszt*, ez a legfőbb szimbóluma a kereszténységnek, legtöbb valószínűség szerint egyszerű ornamentikai szerepből vedlett át vallásos jelképpé. Már a kőkorszakbeli műemlékekben feltalálhat-

juk, jóval a bronz- és a vas ismerete előtt. Az újabb felfogás, különösen *A. Malwert*: Tudomány és vallás című munkájában számos elfogadható érvet hoz fel amellett, hogy a kereszt az ősrégi tűzimádó kultusz szimbóluma volt s innét tette azt a kereszténység is magáévá.

Az őskorban a tűz szerepe a legfontosabb a társadalom ökonómiájában. A tűz a mindenható és teremtő napisten fia, kit keresztel ábrázolnak, jelölnek annak a két tüzet élesztő fának, miből a tűz előállott. Legyen bár ez az eredeti jelentése a keresztnek, tény az, hogy a történelem előtti időktől fogva az ókori népeknél mindenütt tisztelet tárgyát képező szimbólumként feltaláljuk. Így az őskeresztényéknél is csak az ősi szimbolikus jelentősége volt meg. Csak a krisztusi keresztel meséjének feltalálása után lett a kereszt egy újabb mese szimbóluma.

A bárány, isten báránya, ki a világ bűneit hordja magán, tán mindennél jellegzetesebben igazolja, hogy a vallásos jelképek épp úgy történeti fejlődésen mennek át, mint maguk a vallások. És ha nincs vallás, melyre mint istentől alapított egyedül álló vallásra lehetne rámutatni, nincs még kevésbé egyetlen vallásos szimbólum sem, melyet már más vallás netán egyéb kezdetlegesebb formában – ne használt volna fel. De az *agnus* esete, az klasszikus eset egyszersmind – a valláscsinálásnak is.

Ez a szimbólum ugyanis annak köszönheti „keresztényi eredetét”, hogy a bárány latin neve: *agnus* egyezik a véda vallás *agni*-jával. Itt agni a tűz, *Sanistri*-nak, a mennyei atyának emberré lett fia. Agnit egy kos kíséretében ábrázolták s vele csakhamar annyira egynek képzelte (s innen már csak egy lépés: a felcserélés), hogy megérthetjük, ha János jelenéseiben a bárányt az isteni tüzellel azonosítja s a bárányt a „titokzatosság” fáklyájának nézi.

A bárány és a tűz így kerülnek össze s így lesz a tűz másik ősi jelképe, a kereszt, az ó-keresztényi műtárgyakon a báránnyal együtt látható. Sőt a bárányt látjuk nem egy képen a keresztre feszítve.

Ha a *szentháromság* dogmáját is bizonyos tekintetben szimbólumnak vesszük, a misztikus hármasesység nyomait a védákban már feltalálhatjuk. *Savisztri* a nap, mint az atya. *Agni* a tűz, a fiuisten és *Vayn* a szellem, a lehelet. *Agnit* az atya lehelete kelti életre; így egész érthető, jelentvén *Agni* a tüzet, de hogy isteni lehelet termékenyítsen még egy szüzet, ki így szüljön világra egy fiuistent, ennek a mesének eredőségét még a buja fantáziájú kelet theozófiája sem merte vállalni.

Hogy a nap és a természet kultusza mily mélyen ékelődött be az őskori népek fantáziájába, igazolja az, hogy a kereszténységnek végleges kialakulásakor számítani kellett ezzel a körülménnyel. Nemcsak a fentemlítették, de ékes bizonyíték az is, hogy az egyházi ceremóniák nagyrészt a természetimádás, illetve természetimádó pogány vallások maradványai.

Az *oltári szentség* buddhista eredetű. A Guimet-múzeum őriz egy ily bronz ősi buddhista monstranciát, melynek közepén a nap van

a hat bolygóval. A keresztény oltári szentség ennek mintájára egészben a napot, sugaraival ábrázolja, középtűt a *lunula!* holdacska a hat bolygóval!

A *mise* – a véda rítusnál is már használt kenyér és bor szerepétől eltekintve – minden egyes liturgiái részében pogány eredetű; s a keresztény egyháznak csak a rómaiak liturgiáját kellett átalakítani. Ezt meg is cselekedtek, a különbséget legjobban jellemzi tán az: a római pogány szertartást az áldozópap *ite, missio est*, szavakkal fejezte be, míg a diákon a keresztény misét e szavakkal zárja be: *ita missa est*.

A többi apró-cseprő szimbólumról nincs terünk beszélni. Csak megemlítjük, hogy amily nyugodtan vette át a kereszténység az alapvető dogmákat a pogányságtól és tálalta fel a hívőknek, mint istentől eredetileg kinyilatkoztatottakat, ugyanily lelki nyugalommal honosította meg az egyház a többi pogány népeknél elfogadott és a hívők tudatlanságát kihasználó egyéb kegyzsereket. *Bárd Imre.*

Alapított-e Krisztus egyházat?

Az egyház ki állottá a bibliai kritika megsemmisítő ítéleteit. Elviselte, hogy David Friedrich Strauss vallásos mondáknak nevezze az evangéliumokat. Elviselte a reformkatolikusokat és Canossába is vitte őket, az egyház elviseli a saját erkölcstelenségét: az egyház mindent el bír viselni. Elviselte és miért? Nekünk mindig nagy kedvünkre van, ha Prohászka Ottokár felel helyettünk:

– Mert kereszténynyé lett valaki nem azért, hogy Jézusnak, a rabbi ivadéknak tanítását magáénak vallotta, hanem azért, hogy magát a keresztény közösségbe felvette, hogy azt vallotta, amit ők tanítanak, hogy vallási dolgokban alávetette magát annak, amit e közösségek fejei jónak és igaznak mondtak.

Ezért. Nekik beszélhetünk mi, amit akarunk. Feltámaszthatjuk magát Jézust és beidézethetjük koronatanúnak. Ok le fogják tagadni, mint ahogy egy ezredév óta letagadják Jézust azzal, hogy benne a szelídség és alázatosság, a nyomorúság béketűrésének mintaképét tiszteltetik, szemben azzal a valódi Jézussal, akit az evangéliumból ismerünk, aki forradalmár volt és mindenekfölött: papságellenes.

Az egyház hatalmi szervezet. Ezt nem mi mondjuk, hanem Prohászka Ottokár. Mert nem az történik ott, amit az írás mond, hanem amit a püspökök. Nem azt cselekszik, amit az írás ír elő, hanem amit a közösség megállapít. Nem az írás oldozza fel a lelkiismereti bilincseket és skrupulusokat, hanem a közösség. Azt fogják önök kérdezni: de hol van akkor Jézus? Mi is ezt kérdezzük. A reformkatolikusok is ezt kérdezték. A bibliamagyarázók is ezt kérdezték és a gondolkozó „hívők” is ezt kérdezték. Ezt fogják kérdezni időtlen-időig az emberek, valahányszor az Egyház dol-

gain megbotránkoznak, csudálkoznak és gondolkoznak: hol van Jézus?

És mit felel az Egyház? Előveszi az írást és citál az evangéliumból, mert azt mondja Máté: „Mert valahol ketten-hárman egybe-gyűlnek az én nevemben, ott vagyok ő közöttük.” És Jézus mindig ott lesz, mert mindig az ő nevében gyűlnek össze. Mindaddig, amíg az egyház hatalmas, erős szervezet lesz, amíg vagyona lesz, mindaddig, amíg az emberiség nagy többsége csekély szabad idővel fog rendelkezni, megszakadás és jogfolytonosság hiánya nélkül úgy leszen, hogy Jézus mindig ott lesz és ők mindig az ő nevében gyűlnek össze. Mert Frémont mondja: „Nem az evangéliumok az alapjai az egyháznak, hanem az egyház alapja az evangéliumnak.” Az egyház oly hatalmas, hogy magáévá tehetné a bibliakritika összes eredményeit és új kiadást rendezhetne David Friedrich Strauss, Kalthoff, Schell, Loisy abbé s a többi reformerek könyveiből. Füzetes olcsó kiadásokat csinálthatna belőlük, árusíthatná, vagy osztogathatná templomaiban, prédikáció közben csinálhatna reklámot ezeknek az indexre került könyveknek, mindez nem ártana neki, az Egyház még akkor is diadalmasan fennmaradna azzal az egy örök és változhatatlan taktikával: *„hogy minden hatalmasat védi, aki őt befolyáshoz juttatja”*.

Az egyház az egész modern kultúrát lekicsinylő fölényében ráerőlteti minden ma születő gyermekekre, hogy: a megváltó az istennel való életközösség helyreállítása végett az ő isteni törekvéseinek emberi reprezentálására megteremtette a látható egyházat, amelynek feje a római pápa.

A reformkatolicizmus elhallgatott. Igaza volt. Mire menjenek azzal az egyházzal, amelynek megalakulásakor a niceai zsinatot vezető pogány Nagy Constantín, kinek egy olyan államvallásra volt szüksége, melyben maga nem hitt, hogy a jelenlévők mind egyértelműen mondják ki Krisztus istenségét, 2000 püspököt 300 kivételével erőszakkal némított el. Akkor a többség kételkedett Krisztus istenségében, ma a püspökök és papok mind az Egyház tanításain állanak. Vajjon mit érne a reformkatolikus kisebbség, amely azt tanította, hogy az egyházat élelmes emberek rótták össze?

Az Egyházzal tehát nem érdemes és nem is lehet vitatkozni. De mert a kérdés fel van vetve és mert nálunk Magyarországon még mindig fel lehet ilyen kérdést vetni, megfelelünk, nem abban a hitben, hogy az Egyházra mérünk vele érzékeny csapást, hanem megfelelünk úgy, mint ahogy megfelelénk annak, aki pl. az energia megmaradásának elvét vonná kétségbe.

Jézus kora reakcionáriusainak, a Mózes tanításait saját hasznukra fordító, népet zsaroló írástudóknak, farizeusoknak lett az áldozata. Akkor vált bizonytalanná a feje, mikor a zsidó papság rengeteg vagyonát, busás, jövedelmező állásait Jézus nyílt beszédei által veszélyeztetve látta. A zsidó papság túlsötéten látott és hebehurgyán ítélte. Jézus és tanítványai abban a hitben éltek, hogy a világ vége mihamar elérkezik s következik az utolsó

ítélet. „Ne szorgalmaskodjatok a holnapi napról és vegyetek példát az égi viadoroktól, melyek hitványabbak, mint az ember s az Úr mégis eltartja őket”, mondotta Jézus. Meg kell térni s el kell fordulni a világi előnyöket hajhászó zsidóktól. A világ el fog pusztulni, az egyetlen jó, amit tehetek, ha erények gyakorlásával az isten országára érdemesekké teszitek megatokat. Hartmann Ede, a kereszténységről írott kritikájában mondja: Jézus és tanítványai hasonlatosak voltak a váróteremben gyülekező türelmetlen emberekhez. Várták a vonat indulását, mely semmivel össze nem hasonlítható gyönyörökbe viszik őket. Semmivel sem törődtek, ami a várótermen kívül történik. Minden igyekezetük az volt, hogy le ne késsenek a vonatról. Ha ez a földi élet csak előkészület egy nagy boldogságra, akkor csak azt helyes cselekedni, amitől a boldogságot remélhetjük. Így érthető a Péter apostol csinálta keresztény kommunizmus.

És vajjon megfér-e a földi élet megvetésének hirdetésével egy örök időkre megalapított egyház gondolata? Úgy-e nem.

Loisy mondja a L'évangile et l'église-ben:

Jöttek élelmes emberek, akik megtoldottak az evangélium tanításait, melyeket addigi formájukban lehetetlen volt megtartani. És miután az emberek hiába várták az ígért isten országának eljövetelét, megszervezték az egyházat, hogy ezzel a tömeg felcsigázott izgatottságát és várákozását kielégítsék.

A világvégi hangulat és a föld elpusztulásának makacs hite, ennek a hitnek a megléte történelmi realitás. Ezen a realitáson bukik el a Krisztus egyházalapításának tétele.

Kőhalmi Béla.

Karácsonyi beszélgetés.¹

Tizennégy 5-6 éves kis gyermek végzi az első elemi osztályt, együtt nevelkedve testi és lelki szabadságban. Két hónapja, hogy együtt tanulgatnak és most, amikor elbúcsúznak, hogy megünnepeljék a szeretet ünnepét, ezzel a beszélgetéssel fejezik be eddigi „beszéd- és értelemgyakorlataikat”. A beszélgetést gyorsíró jegyezte és eredeti formájában közöljük.

A néni, 7 kis fiú és 7 kis leány.

A néni: Gyerekek, tudjátok-e, micsoda ünnep lesz most nem-sokára?

A gyerekek: Karácsony!! Karácsony lesz, tudjuk!

A néni: Karácsony nagy ünnep és azért kilenc napig nem lesz iskola, kilenc napig otthon maradhattok. (Gyerekek láthatóan elszomorodnak, csönd.) Hát miért búsultok, úgy szerettek iskolába járni?

A gyerekek: Igen, nagyon jó iskolába járni! – Ha nincs iskola, az rossz! Én otthon is fogok iskolát csinálni. Hazaviszek valamit és csinálok iskolát! – Mindnyájan csinálunk otthon iskolát! – Mindent hazaviszünk! – Mit vigyek haza?! (Nagy láрма.)

A néni: Hát mindnyájan külön akartok csinálni iskolát? Nem jobb együtt? Akkor nem is látnátok egymást. Nem szeretitek ti egymást?

Óriási kiabálás: De nagyon szeretjük egymást! Én is nagyon szeretem! – Én is szeretem!

A néni: Gyerekek, ne lármázzatok olyan borzasztóan, mint a vadak. Így nem tudunk beszélgetni. Csönd legyen. (Tapsol a kezeivel.) Senki se mocsanjon. (Egy percre nagy csönd, majd Misi messzire hallható hangon kifújja az orrát.)

Nagy nevetés, zsbongás. Egy kis lány: A Misi ősember! Mindnyájan: ősember, ősember!

¹. Amilyenek a jövő iskoláját képzeljük, olyan intézmény megteremtésére állott össze néhány szabadgondolkozó szülő és tanító. Szülők, akik fontosnak tartják, hogy gyermekeik fejlődő értelmét megóvják azoktól a zavaroktól és lelki konfliktusoktól, melyek a vallástanítás szükségszerű velejárói és tanítók, akiknek örömük telik benne, hogy a hivatalos iskolák nyugós formáságaitól menten tanítsanak gyermekeket. A szervezet, melyet alkottak nem iskola, nem vizsgáztat, nem ad bizonyítványt, megelégszik azzal, hogy tanít és nevel. Mi örömmel üdvözljük e bátor kísérletet, mely a „morale laique” hódító útjának első állomása nálunk s örömmel használjuk fel az alkalmat, hogy olvasóinknak mintegy pillanatfelvételben bemutassuk az ott folyó munkát. Ez a kis beszélgetés sok szempontból nyújt érdekeset számunkra, de most, mikor egy ünnep ideológiájának pótlása aktuális, azért tartjuk különösen figyelemre méltónak, mert eleven példát látunk benne annak a nagyon elterjedt gondalomnak, hogy

sadalmi kötelességek tanítása. Mihamarabb szeret fogjuk ejteni, hogy olvasóinkat más oldalról is megismertessük ezzel a „par excellence” szabadgondolkozó intézménnyel. *A szerk.*

A néni: Gyerekek, ne nevésetek. Tudjátok, hogy az ősembernek nagyon rossz dolga volt. Hogy élt az ősember?

A gyerekek: Rosszul, egészen másképpen! Barlangban! Hidegben! Ruha nélkül! Sötétben! Jöttek az állatok! Mert nekik nem is volt karácsony. Nem is volt születésnapjuk és karácsonykor nem kaptak semmit! Nem voltak ajándékok! Semmiféle országban nem volt semmi! Nem volt villamos! Nem volt telefon!

A néni: Igen, az ősemberek nagyon rosszul éltek. Úgy, mint az állatok. Még majdnem állatok voltak, mert nagyon sokáig tartott, míg a csúnya, piszkos majomból ember lett. Egész nap bújkáltak az erdőben, nagyon félték az állatoktól és egymástól, mert nem éltek együtt és nem szerették egymást, hanem mindig bántották egymást.

A gyerekek: Mi nem bántjuk egymást! Mi szeretjük egymást. Én nem bántottam senkit! Én mindenkit legjobban szeretek!

A néni: Azért van nektek olyan jó dolgokat, mert szeretitek egymást és mert szüleitök is szeretnek benneteket. Amikor az emberek elkezdtek gyerekeiket szeretni, barlangokat kerestek nekik és oda rejtették őket a rossz idő és a rossz állatok elől és megvédték őket minden ellen. Ez volt az első kellemes és hasznos dolog, amit kitaláltak s ezt a gyermekeik iránt való szeretetből találták ki. Képzeljétek el, milyen volt az ősembernek a karácsony. Télen a hidegben, az erdőben, ahol már 4 órákor besötétedett.

A gyerekek: Karácsony a legrövidebb nap! Nem igaz. 21-én van a legrövidebb nap! Karácsony is a legrövidebb nap!

A néni: Milyen borzasztó lehetett ez a legrövidebb nap az ősemberek között. Mit gondoltok, miért volt olyan borzasztó?

A gyerekek: Mert nem volt lámpájuk! Nem volt kályhájuk! Nem volt meleg vacsorájuk!

Az egyik kis lány: Mert korán volt sötét és akkor az emberek azt hitték, hogy most már aludni kell, de az állatok nem voltak álmosak és odamentek a sötétben és megették őket.

Misi: Ilyen nagy állatok jöttek. (Feláll egy kis székre és mutatja a kezével, mekkorák voltak.) Az embereknek a legrosszabb volt, mert az állatoknak legjobb volt, mert a sötétben legjobban bánthatták az embereket.

A néni: Nektek is baj az, ha sötét van? Ha hideg van?

A gyerekek: Nem baj, mert nekünk van lámpa, van kályha, van konyha. És tűzünk van! Az ősembernek nem volt tüze!

A néni: Ki találta ki a tüzet?

A gyerekek: Az emberek! Mikor együtt éltek és kezdték szeretni a gyerekeket! A testvéreiket! A barátait! Mindenfélét kitaláltak!

A néni: Az ősemberek is együtt éltek?

A gyerekek: Az ősemberek nem éltek együtt! Amikor jöttek az állatok és ők kiabáltak, nem jött senki segíteni.

A néni: Hát össze tudtak gyűlni azon az erdős, mocsaras vidéken?

A gyerekek: Nem tudtak összegyűlni! Nem tudtak menni! Hideg

volt és nem volt cipőjük és ha cipő nélkül mentek, akkor elestek és nem tudtak tovább menni.

A néni: Hát látjátok, hogy milyen jó most nekünk. Van meleg lakásunk, jó lámpánk, nem kell semmitől sem félni és mindnyájan, akik szeretjük egymást, együtt lehetünk. Kinek köszönhetjük ezt a sok jót?

A gyerekek: Az őseembernek! A régi embereknek!

A néni: Nem az őseembernek, mert hiszen már mondtam, hogy azok még félig állatok voltak. Az őseember nagyon régen volt és mielőttünk sok más ember élt, akik már nem voltak őseemberek. Ezek a régi emberek. Ezek közt volt sok jó ember, aki nagyon szerette a többiét és csak mindenkinek használni akart és ezek mind-mind együtt találták ki azt a sok szépet és jót, ami ma a miénk.

A gyerekek: Nagyon jó emberek voltak! Nagyon szép emberek! Volt ruhájuk! Ok találták ki a tüzet! És a vizet! És a vasutat! És mindenfélét!

A néni: Ők találták ki a szerszámokat, ők tanították az embereket a földművelésre, az állattenyésztésre, az írásra és olvasásra. Ők tanították az embereket arra, hogy ne bántsák egymást, hanem éljenek együtt békességben és szeressék egymást.

A gyerekek: Nagyon jó emberek voltak! Én nagyon szeretem őket!

A néni: Ilyen jó ember volt Jézus, akinek karácsonykor volt a születésnapja. Ilyen ember volt már régebben Mózes!

Egy kis fiú: Mózeset felakasztották.

Mind: Dehogy. Csak a katonákat akasztják fel! Csak a foglyokat akasztják fel! Csak rossz embert akasztanak fel.

A néni: Hallgassatok ide gyerekek. Néha a jó embert is felakasztják. Mert ő jót akar, de a többi ember azt hiszi, hogy az rossz és felakasztják őket. Ti is gyakran nem fogadtok szót a szülőiteknek, mikor ők jót akarnak veletek, de ti nem hiszitek el. (Csönd, gyerekek gondolkoznak.)

Az egyik fiú: Okos ember volt Mózes?

A néni: Mózes nagyon okos ember volt. Nagyon sok szép és okos és igaz dologra tanította az embereket. Megtanította őket arra, hogy hogyan védekezzenek a betegségek ellen, hogy mindig mosakodjanak és tartsák tisztán a kezeiket.

A gyerekek: Ők azt még nem tudták!! Én beleállok a vízbe és belefekszem! Én úgy beleállok a vízbe, hogy még a szájam is a vízben van.

A néni: Jézus pedig arra tanította az embereket, hogy mindnyájan szeressék egymást. Es utána is élt még sok jó és okos ember.

A gyerekek: Hogy hívják azokat?

A néni: Mohamed, Luther, Voltaire, Galilei, Darwin, Spencer. Es karácsonykor, amikor együtt örülünk mindannak, ami még nem volt meg az őseembernek, a tűznek, a fénynek és az otthonnak, kétszeresen hálásak vagyunk nekik. De nem elég, hogy hálásak vagyunk nekik, hanem majd ha nagyok leszünk, nekünk is együtt kell dolgoznunk a többi emberért.

A gyerekek: Mi most is együtt dolgozunk! Együtt gondolkozunk! Ajándékot adunk karácsonykor! Ha én nagy leszek, ki fogok találni valamit! Ha én nagy leszek, akkor is lesz valami új. Ha én is! Ha éri is! (Kiabálás.)

A néni: Most, hogy már tudjátok, hogy az ősebernek milyen rossz dolog volt régen karácsonykor az erdőben, mire emlékeztet a karácsonyfa?

A gyerekek: Az erdőre!

A néni: Es a sok fényes gyertya rajta?

A gyerekek: A tűzre! A lámpára! Örülnek, hogy nekünk van tűz és szép, jó meleg és minden és az ősebernek nem volt semmi.

A néni: Hát ajándékokat miért kaptok?

A gyerekek: Mert jók vagyunk!

A néni: Azért kaptok ajándékot, mert ma van a szeretet ünnepe és mert a szüléitek szeretnek benneteket. Hogy mutatjátok meg, hogy ti is szeretitek a szüleiteket?

A gyerekek: Pusizunk! Nem, hanem hogy jók vagyunk és aluszunk és mindent megteszünk.

A néni: Igen, igen, legyetek jók. Most menjetek haza és meséljétek el a szüléiteknek mindazt, amit ma hallottatok. Beszéljétek meg velük mindent, mert a jó gyerek mindent megmond a szüleinek.

A gyerekek: Mindent megbeszélünk! A mamával, apával! A Manczi nénivel! A nagymamával! A konyhalánynyal! A nagyapával!

Nevetés, lárma, kacagás. Búcsúzás után távoznak.

A beszélgetést vezette és a gyorsírói jegyzeteket közli

Strickerné Póldnyi Laura dr.

Az egyházi vagyon Magyarországon.

Szemlénk múlt számában közölt cikkünk bebizonyította, hogy a szekularizáció Európában oly régi, mint amilyen régi a katolikus egyháznak az állammal való kapcsolata. Az állam Európában mindenütt jogosnak látta, hogy az egyház számára lekötött vagyont később más célra használja.

A magyarországi egyházi vagyon állásának ismertetésére és annak előadására, miképp jutottak e javak az egyház birtokába, igyekeztünk lehető röviden Ágoston Péter¹ és Harkányi Ede² eredményeit összefoglalni.

¹ Ágoston P. A szekularizáció, 49 s köv. o.

² Harkányi E. Az Egyház Magyarországon, Huszadik Század, 1908. II. k. 566 s köv.o.

Magyarország területének 34.48%-a kötött birtok; ebből a vallás- és tanulmányalap beszámítása nélkül 13.73%, azaz az egész ország területének 4.9%-a egyházi birtok; az egyházi birtok 74.1%-a a római katolikus papság kezén van. A római katolikus jellegű birtok 1,696.796 kat. hold, a vallás- és tanulmányalap 290.664 kat. hold, összesen 1,987.413 kat. hold. Az egyház birtokában levő egyéb javak pontos értékét és a készpénz összegét nem ismerjük. A vallás- és tanulmányalap vagyona egyedül az ingatlanokon kívül 58 millióra rúg. Ágoston az egyházi birtok és felszerelés értékét $1\frac{1}{2}$ milliárd koronára becsüli.

Tizenkétezer katolikus egyházi személynek két millió hold jut az ország földjéből, míg 1,280.000 törpe birtokosnak, akik családtagjaikkal együtt négy millió embert tesznek ki, 2,150.000 holdnyi földdel kell beérnie és mégis ez utóbbiaknak kell még a papok eltartásához hozzájárulniuk. Ezt az ellentétet azonban még kiáltóbbá teszi az a körülmény, hogy a papság keresztelés, esketés, temetés, mise stb. fejében is szép jövedelmet húz. Az egyház birtokában levő föld a szerzetek birtoka nélkül a legrosszabb kezelés mellett is legalább évi 80 millió koronát jövedelmez. Ez összegből egy egyházira a szerzeteseket is beleszámítva, évenként átlag 7000 korona esik. Ezzel szemben Ágoston számításai szerint egy keresőre Magyarországon átlag évi 500 korona jövedelem jut. És mégis az állam kis jövedelmű polgárainak adójából évi 100 millió koronával támogatja a dúsgazdag egyházat. Ezt a külön állami támogatást az egyházi vagyoneeloszlás nagy egyenlőtlenségei teszik szükségessé. Sok a proletár pap, akiket az egyház, melynek főpapjai a leggazdagabbak Európában, nem tud eltartani. Az osztrák örökös tartományokban az egyháziak kezén levő vagyont 813,700.000 koronára becsülik. A magyar papság még egyszer ennyi vagyonnal rendelkezik. Ha már most tekintetbe vesszük azt is, hogy az osztrák örökös tartományok lakosságából majdnem 23 millió katolikus, míg Magyarországon alig több mint 8 millió, még sokkal aránytalanabbnak látjuk az egyház embereinek eltartására szolgáló vagyont. Érdekes adat még az is, hogy míg a magyar egyház, mint már fentebb említettük, az ország földjének 4.9%-át birtokolja, az orosz egyház csak 2.6%-át, a porosz egyház 2.32%-át bírja országa földjének. Pedig az európai Oroszországban 90 millió hívő lelki üdvéről gondoskodik az egyház.

A római egyház állandóan gyarapítja vagyonát. Megbízható számítások szerint az összes egyházi birtok a XIX. század utolsó három évtizedében 1,288.000 holdról 2,500.000 holdra szaporodott. Minthogy pedig régi törvényeink az egyház birtokszerzését érthető okokból tilalmazták, a kir. Kúria egy újabb döntése, mely törvényerővel bír, kimondja, hogy „az egyházaknak . . . ingatlan vagyon szerzését tiltó u. n. holtkézről szóló törvények a változó viszonyoknál fogva elavulván, nincsenek hatályban”. Az egyház igyekszik is felhasználni az időt és a forgó szerencse kedvezését. Minthogy az ájtatos hagyatékok száma újabban erősen megcsappant, szürke takarékoskodással növeli vagyonát. Elhanyagolta iskoláit.

Egy felekezeti népiskola fentartása évenként átlag 1667 koronába, egy államié 5618 koronába került. Az igen rossz felekezeti népiskolák a verseny következtében veszélyeztetik az egyháznak a lelkeken való hatalmát. A bajból siet kiségiteni az egyházat az állami támogatás. Az 1912. évi 95 millió koronára rugó kultuszbudgetből például 13,770.000 koronát fordít a magyar állam felekezeti népiskolák támogatására.

A katolikus egyház kezén levő vagyon a magyar törvények szerint a magyar állam tulajdona.

A kereszténységnek Magyarországon való meghonosodásakor az egyház teljesítette mindazokat a feladatokat, melyeket ma az emberbaráti intézmények végeznek. Gondozta a beteget, aggodat, szegényeket, árvákat, foglyokat. Azok tehát, akik az egyháznak valamit adományoztak, e feladatok teljesítése céljából tették. Az egyház csak a vagyon kezelője volt, hogy azt, illetve annak jövedelmét a szűkölködők közt felossza. Az idők multával az egyház mind kevesebbet fordított az eredeti célra és az eredetileg külön szegény vagyon teljesen összeolvad az egyéb egyházi vagyonnal. A papság volt a nép tanítója a földművelésben, az iparban, tanácsadója a jogban, orvosa, patikusa, okiratainak megőrzője, szóval nagyon sok fontos szükségletének kielégítője. Tekintélyes vagyon jutott ezekre a célokra is az egyház birtokába. A XV. század táján az egyház e hivatása alól lassanként kibújik anélkül, hogy az erre a célra szánt vagyonról is lemondana. Legnagyobb mértékben a közoktatást engedte át másoknak és bár nagy befolyását – sajnos – e téren is megtartotta, az iskolák legnagyobb részében már mégsem a papok tanítanak. 1844-ben hangsúlyozta már Radvánszky Antal zólyomi követ az országgyűlésen, hogy az egyházi vagyonnak népiskolai és hasonló célokra való fordítása és az egyházi rendtől való elvétele, István király akaratának teljesítése volna.

Az egyházi adományok továbbá a király körül viselt tisztségek ellenszolgáltatásai voltak. A királynak állandóan szüksége volt tanácsadókra. A királyi tanács tagjai között István király törvényei szerint az elsők a főpapok. Ezenkívül a főbb egyházi méltóságok különböző állásokat töltöttek be. Az ország és a királynő kancellárja, a királyfiak nevelője mindig valamelyik főpap volt. Az esztergomi érsek a pénzverést őrizte ellen. Az egyházi vagyon jogi természetének megértéséhez tudni kell azt is, hogy a királyság keletkezésekor, amikorról az egyház vagyonának legnagyobb része származik, a *naturalgazdálkodás* volt az uralkodó gazdasági forma. A pénz még nem játszott szerepet. Minden tartozást természetben róttak le. Az adó a termés egy része volt. A király tisztviselőit egy-egy darab ingatlannal fizette. De míg valamely világi állás megüresedésekor a javadalmazására szolgáló vagyon szabadabbá lett, erről az egyházi javaknál ritkán lehetett csak szó, mert egy egyházi ember halála után az egyházi rend tovább kezelte a vagyont és

látta el a rábízott feladatokat. A királyok is fizetésnek tekintették a főpapok javadalmait és ismételten megállapították az egyes főpapok legnagyobb jövedelmét, elrendelvé, hogy a megállapított jövedelmet meghaladó bevételt bizonyos célra tartoznak fordítani. A magánosok adományai ugyanolyan jellegűek voltak, mint a királyi adományok.

Az az út, amelyen az egyházi vagyon egy része az egyház birtokába jutott, nem volt a jog útja. A magyar jog szerint a király nem volt jogosítva az ország tulajdonát tevő javakat, az egyes nemes, a család tulajdonát más birtokába adni. Az egyház nemcsak azt érte el, hogy a király és a magánosok adományai megtámadhatlanokká váltak, hanem azt is, hogy a részére tett adományokhoz kevesebb alakszerűség kellett, mint egyéb ügyletekhez vagy egyáltalában semminő alakszerűség sem kellett. Az alakszerűség mellőzése pedig ellenkezett a magyar joggal. A családtagok, a lemenők és a király joga, az egyház javára tett adományokkal szemben háttérbe szorultak.

Az egyháziak kinevezését és megadományozását ugyanolyan tekintették mindig, mint valamely világi tisztség betöltését. Nagyon gyakran megtörtént, hogy a király, ha az egyháznagyoktól a kívánt katonát és adót nem kapta meg, javadalmaiktól őket megfosztotta. A királyok az egyházi javadalmakul szolgáló javak felett való rendelkezésről sohasem mondtak le. A régen egyházi kézben volt birtokok közül sok világi kézre került és az egyház, bár örök tulajdonjogát hangsúlyozza, ezeket sosem követelte vissza. „A történeti fejlődésen végig tekintve – írja Ágoston –^x azt látjuk, hogy a főpapság terhei a királyság első századaitól kezdve folyton kevesbednek. Míg a kereszténység első századaiban harcolni, téríteni, tanítani, szegényeket gyógyítani, stb. kellett, utóbb már csak harcolniok kell. Váraikban az első állandó katonaságot az 1504: XV., XX. és XXVI. törvénycikk szerint ők tartják, utóbb minden kötelesség alól kibújnak és a vagyon egyedül személyes haszonélvezetül marad birtokukban.”

Az államban szereplő jogi személyek vagyoneképességének megállapítása az állam feladata. Ennek az elvnek a megnyilvánulása az 1498: LV. törvénycikk is, mely kimondja, hogy az egyházak sem a királytól adomány címén, sem vétel, sem zálog címén nem szerezhetnek ingatlant. Ezt később több törvény is megismétli. Az országgyűlés több törvényben intézkedik az egyházi javadalmak betöltésének módjáról, helyes kezelésükről, többször az egyháziakról, mint *beneficiorum possessores*-ről beszél, akikre a javakat csak *bizták*. Az állam sohasem mondott le az egyházi javak tulajdonáról, sőt tulajdonjogát állandóan hangsúlyozta azzal, hogy a javakról rendelkezett. Amíg egyes egyházi tisztségek be nem voltak töltve, a javadalmak jövedelmei mindig a királyi kincstárba folytak és csak I. Ferenc József utalta a vallásalapba, mely különben az országgyűlésnek 1877-ben kiküldött bizottsága szerint az

¹ i. m. 60. o.

állam tulajdona. A király kinevezte főpap egyházi megerősítés nélkül is a javadalom élvezetébe lép.

A szó szoros értelmében vett szekularizációt is fel tud mutatni a magyar történelem. A megszüntetett szerzetesrendek javainak elvétele vagy Mária Terézia ama rendelete, mely a székesfehérvári custodiatust és a pécsváradai apátság birtokait lefoglalja és jövedelmüket katonák árváinak eltartására fordítja, a részleges szekularizáció példái,

A fentiekből látnivaló, hogy a szekularizációnak még merev jogi szempontból sincsenek akadályai. Az egyházi javakat a papok bizonyos közhasznú szolgáltatások fejében haszonélvezetül kapták. E szolgáltatásokat nem teljesítik többé, az állam teljes joggal veheti el tőlük a birtokokat. A jogi érvelést azonban csak jóhiszemű aggodalmak, az úgynevezett jogérzet megnyugtatóására soroltuk végig. A kérdésben nem ez a döntő. Az egyházat mindenképpen meg kell fosztani a tőle birtokolt földektől, mert kezdetlegesen pazarló, hozzá nem értő módon, a kellő tőkebefektetések nélkül gazdálkodik, a jövedelmet improduktív célokra, sőt a kultúrára és a nép jólétére káros sok egyházi ember eltartására, Róma támogatására, a vakbuzgóság és a tudatlanság terjesztésére, haszontalan fényűzésre fordítja. Magyarország népe állandó éhínségben szenved, nincs földje, mely a kivándorlást, a tudó vész és gyermekhalandóság rettenetes pusztításait csökkentené, amely egy kis szint és jólétet vinne bele a nyomorgó magyar paraszt szomorúan egyhangú, sivár életébe. Magyarország jövője megköveteli, hogy népének földet adjanak és „az összes szemek szükségszerűen ama birtok felé irányulnak, mely senkié, mely régi hivatását nem teljesíti, mely a legtöbb embernek árt.”²

Hogy a szekularizáció a fejlődésnek minő perspektíváit tárja elénk, lapunk következő számaiban fogjuk előadni. (a.)

² Harkányi i. m. 578. o.

Pápai kizsákmányolás a középkori Magyarországon.

(A magyar reformáció történetéhez.)

III.

A keresztes háborúk óta kezdték meg pápák és zsinatok, hogy az egész kereszténység közös rendkívüli feladataira általános pénzugyűjtést rendeltek el a magasabb rangú papság körében. Szegben szólva, Fraknoi szavaival: „Az a szent lelkesedés és áldozatkészség szelleme, mely a XI. század végén a keresztény világot megragadta és az Üdvözítő szülőföldjének az izlam hatalmából való kiszabadítására készítette, nemcsak abban nyilvánult, hogy százezrek életüket ajánlották fel a merész vállalkozásra, hanem abban is, hogy azok, akik nem ragadhattak fegyvert, önkéntes pénzajánlatokkal részesei lenni kívántak.”

A pápaság egész fejlődésére jellemző, mint alakult ennek az adakozásnak sorsa a későbbi századokban. A XII. században, amíg a pénz valóban a szentföld vagy Spanyolország felszabadítására kellett, az adakozás önkéntes volt s csak a főbb papok vettek benne részt. Amikor azonban keresztes háborúk indítására komolyan már senki sem gondol, amikor a pénz már a pápák személyes és politikai céljaira herdálódott el, a XIII. század második fele óta az adakozásból adót rendszeresítettek s kivették ezt immár nemcsak a felső papságra, hanem valamennyi egyházi hivatalra, a legkisebbre is. Ártatlan képpel vallja Fraknoi: „Utóbb a buzgóság csökkenését az egyházi javadalmak megadóztatásával ellensúlyozták.”

Így keletkezett a *pápai tized-adó*, melynek áldásaiból Magyarország is épp oly mértékben vette ki részét, mint az egész kereszténység.

1274-ben, a lyoni zsinat veti ki a pápai tized-adót legelőször és pedig hat esztendőre s 1281-ben a pápa magyarországi megbízottja már 17.000 arany forintnyi bevételről számol el a pápai kamarának.

Most majd félszázad telik el a következő tizedkivetésig. Ezalatt egy újabb nagy adót fejleszt ki a pápaság: a *prokurációt*. A pápai követek utazásának s ellátásának költségeit nem a szentszék fedezte, hanem mindig azon ország papsága, melynek területén működtek. A pápai követ vagy megbízott belátása szerint róhatott az összes egyházi javadalmasokra évi adót s a lefizetést a legszigorúbb egyházi büntetésekkel is erőszakolhatta. Ez az adó a prokuráció, mely régebben nem volt jelentékeny, de a XIV. század óta rendkívül nagyra nőtt, mert a pápai követek egyre gyakrabban, mind nagyobb kísérettel, egyre fényűzőbben jelentek meg az országban, mint diplomaták vagy mint adószedők, vagy peres ügyek miatt vagy egyházi reformok végrehajtására, zsinatok vezetésére vagy inkvizitorokul. Roppant összegeket zsaroltak így a

Magyarországban járó-kelő franciák és olaszok. Talán a legnagyobb prokurációt a XIV. század elején itt járt Gentilis bíboros szedte, ki egymaga több mint 32.000 aranyat hajtott be. Szüksége is volt rá, mert vagy harminc előkelő ingyenélőt, tányérnyalót s egész sereg cselédet hozott magával Itáliából. Három bankár járt vele pénzügyeinek vezetésére. A behajtás nem ment könnyen. A legtöbben részletekben fizettek s nagyon sokan maradtak adósok, például az erdélyi püspök maga 3812 aranynyal, az esztergomi érsek 1800 aranynyal, a veszprémi püspök 500-zal, a pécsi püspök 120-szal. Az adósságokat utóbb külön megbízottak a pápai kamara számára szedték be. A legszemérmertlenebb prokuráció ellenben az volt, mikor 1403-ban a pápa nápolyi László trónkövetelő érdekében küldött követet az országba s még ennek is eltartását az országbeli papságra bízta: napi 33.3 forint behajtására jogosítván őt fel.

1331-ben rendelt el a pápa újabb tizedszedést a viennei zsinat (1311-12) végzése alapján s ettől kezdve oly sűrűn ismétlik meg a pápák e rendkívüli adó kirovását, hogy szinte állandó adóvá vált. Persze, a szentföldhöz semmi köze nem volt többé. 1356-ban VI. Ince az ellene támadt olasz főurak leverésére kéri az adót, 1371-ben és 1377-ben a milánói Viscontiak szorongatták a pápát s megtorlásukat a magyar papságnak egy-egy évi tizeddel kellett elősegíteni. Nagy Lajos kérve-kérte a pápát, engedje el ezt az adót, mert a papságot a fenyegető török ellen szeretné igénybe, venni. A pápa nem engedett. Elég gazdagok a magyar papok – mondotta. S végre is a király hajlott. Ez az eset nemcsak a pápa hatalmát, de azt is mutatja, hogy a papságnak mily nagy s alig fokozható megterhelése volt a pápai tized. 1382-ben és 1394-ben ellenpápák legyűrésére kell a magyar papság adója.

Állandóan több pápai főtizedszedő jár egyszerre az országban s szervezi, erőszakolja a behajtást. Munkájukban a királyok is támogatták' őket, mert a tiszta jövedelem egyharmada őket illette, ezt kikötötték maguknak. Az 1332–37. évi gyűjtés eredménye 36.000 arany forint, a király részét leszámítva. 1359–1363 közt egy másik gyűjtésé 34.000 forint. 1365-ben 8000 forintot fizet le egy pápai megbízott a pápa bankárainak. Az 1375. egy esztendei gyűjtés summája 13.000 forint. A gyűjtött összegek nem jutottak egészükben a pápai kamarába, egy részük elkelt a megbízottak bőven számított költségeire, sikkasztásaira, a pápai bankárok provízióira. De hiszen a pápának éppen az volt egyik főtörekvése, hogy olasz és francia kegyeltjeit a külföld pénzén jól ellássa.

Az egyes javadalmasok terhét nézve: a XIV. század elején a váradi püspök egy évi tizede 400, az erdélyié 800, a zágrábié 600, a pécsié 680 forint. A század végén az erdélyi püspök 850 forintot, a pécsi 909-et, a győri 360-at fizetett. Roppant összegek ezek, elismerik a katolikus történetírók is. Meg kell gondolnunk, hogy a XIV. és XV. század még nem a fejlett pénzgazdaság kora, az adók legtöbbször még terményekben róják le, a leggazdagabb urak és papok is alig rendelkeznek készpénzzel. Így a pápai adók

lefizetése csak bankárok segítségével, uzsorakölcsönökkel, vagy birtokok, termények, javak és jogok potom áron való vesztegetésével történhetett. Árukban kifejezve, az adók sokkal nagyobbak. Egy márkáért (4 forint) akkor egy jobbágy telket lehetett venni jobbágyostul, 2 márkáért nemesi kúriát épületestül, 10-ért alulcsapós, télen-nyáron forgó malmot, 100 márkáért egész várat. A pápai tized fejében – mondja Bunyitay – a püspök és káptalan várak és uradalmak árával, a szegény plébános is egy tehenével adózott.

Még kiegészíti e zsarolást az a szemérmertlenség, hogy a pápa a sikerrel működő tizedszedőknek jutalmul éppen magyarországi nagy javadalmakat adományozott.

A tizedszedés belenyúlik a XV. századba is, de aztán lassanként abbanmarad a papság egyre növekedő elégedetlensége és ellenállása következtében.

Állandó és bőven ömlő jövedelmi forrása volt a pápaságnak a *szentszék bíraskodási joga* mindennemű peres ügyben. Aki pap, vagy akár világi ember nem bízott abban, hogy pörét az ország-beli törvényszékek az ő javára döntenek el, megtehetette, hogy a római kúriához vitte pörét – persze csak ha volt elég pénze, hogy a pápai idézőlevelet kieszközölje s aztán a kiszabott perköltségeket s a bírák drágán mért szíves jóindulatát megfizethesse. A XV. századig a pápának bíraskodási joga szinte korlátlan volt. Még azt is megtehetette, s ily módon is magyar pénzzel fizetett külföldi tartozásokat, hogy más külföldi egyházi törvényszékhez utasított magyar polgárokat, nem is Rómába. Erről a jogról a pápa 1391-ben mondott le, amikor is megadta azt a kiváltságot, hogy az ország lakosait pápai levéllel csakis a római udvar elé lehet idézni, – mert a római udvar „az elnyomottak közös menedékhelye”. De azért még V. László alatt is ismételten megtörtént, hogy kassai polgárok pápai levelekkel a krakkói egyetem törvényszéke elé idéztettek.

Zsigmond óta királyi rendeletek s országos törvények nagyon sokszor szigorú büntetésekkel fenyegetik a Rómába forduló pörösködőket. Zsigmond rendelkezéseinek fogamatjuk nem volt. „Uralkodása alatt gyakran fordulnak elő esetek, amikor Rómában magyarországi perek megindíthatnak. Milyen mélyen gyökeret vert a magyarországi papságban az a felfogás, hogy a római szentszék bíraskodási illetékessége korlátokat nem tűr, hirdeti a pápóci prépostnak a kérvénye, amelyben vádat emel a szent Ágoston-rend ellen, mely őt a királyi törvényszék elé idézte és eljárását a kánoni törvényektől tiltott visszaélésnek bélyegzi.” „Mátyás erélye sem volt képes ezen irányban teljes sikert elérni. Az esetek, mikor a hazai törvényszékek mellőzésével a felperesek Rómába fordultak, folytonosan szaporodtak.” Az 1471-iki országgyűlés javadalomvesztéssel fenyegeti a tilalom ellen vétőket. A bullások ellen hozott törvények rendszeresen egyben a Rómában pörösködőket is illetik. 1495-ben és 1498-ban már fejvesztéssel kínálják őket.

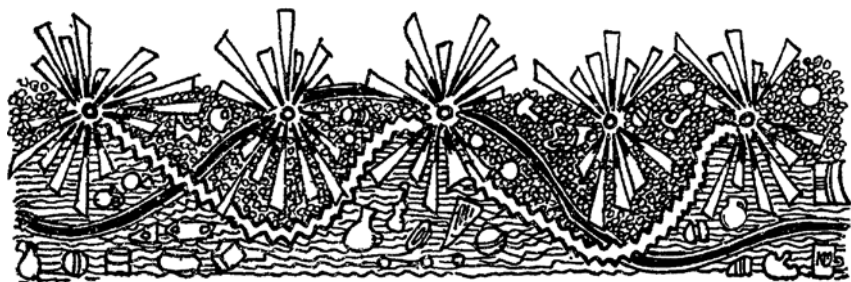
fel Ámde mind e tilalmak csak azt mondják ki, hogy a római szentszék előtt nem szabad az alsóbbfokú törvényszékek kikerülésével pert *kezdeni*. Még ez alól is kivonják azokat az egyházakat, melyek

a pápától bőséges árért, az állandó census romanus lefizetése fejében nyert kiváltság folytán egyáltalán nem tartoznak az országos bíróságok elé. Es érinteni sem merik a rendeletek s törvények azt az állapotot, hogy az ország lakosai *felebbezés* útján mégis csak Rómába vigyék póréiket. S ez valóban számtalanszor megtörtént. Nemcsak olyan perek kerültek Rómába, melyekben egyházi ügyek és személyek szerepeltek, hanem világiak között, tisztára világi ügyekről folyó perek is, egyszerű rablások, lopások.

Már csak perköltségekben is nagy jövedelmet hajtott ez a tömérédek per a római udvar embereinek. De nemcsak perköltségeket vont ki ez az eljárás az országból. A peres felek drága pénzen római ügyvédek fogadtak, megbízottakat kellett küldeniök Rómába, avagy személyesen jelentek meg a pápai törvényszékek előtt. S a pereskedőkön kívül sokszor ott voltak a tanúk is. 1340-ben egy jelentéktelen becsületsértési per alkalmával a pörlekedő két apáton kívül jelen volt még tanúként egy érsek, a káplánja, két prépost, egy kanonok s egy plébános. S ami mindennél fontosabb: a római bírák – amint Luther mondta – nem azzal törődtek, mi jogos, mi jogtalan, hanem azzal, mi pénz és mi nem pénz.

Csak 1535-ben mondja ki a magyar országgyűlés, hogy még felebbezéssel sem szabad pereket Rómába vinni, – de ez már a reformáció kora.

Czóbel Ernő.

TÁRSADALMI KÉRDÉSEK.

A keresztény-szocializmus.

Az utolsó évtizedekben, amióta a szocializmus megkezdte hódító útját a kulturállamokban, Európa katolikus államaiban egy új párt keletkezett: a keresztény-szocialista párt.

A párt élén mindenütt az uralkodó osztály tagjai állottak és állanak máig is; katolikus mágnások, püspökök, érsekek. A párt tagjai azonban a legkülönbözőbb társadalmi osztályokból sorakoznak. A katolikus mágnások mellett ott találjuk a parasztságot, a mezőgazdasági munkások tömegét, a kismestereket, a kiskereskedőket, valamint az ipari munkásokat is.

A párt programja két nagy és egymással sok tekintetben szembenálló világnézet, a keresztény és a szocialista világnézet egyesítése.

A keresztény világnézet, noha eredeti, krisztusi formájában a szegények vallása volt és a kommunizmust hirdette, ma már egészen a fennálló társadalmi rend védőjéül szegődött. A magántulajdon védelmét hirdeti a tízparancsolat két pontja: ne lopj és ne kívánd meg a felebarátod tulajdonát. A keresztény világnézet parancsolja az urak tiszteletét, az alázatot, a szegény sorsban való passzív megnyugvást. Az e földön szenvedőknek túl világi boldogságot ígér.

A szocializmus ennek éppen ellenkezője. A magántulajdont a társadalom mai fejlettségében fölöslegesnek és károsnak tartja. Nem könyörületességet és megnyugvást, hanem igazságot és harcot hirdet. Az egész mai társadalom megbuktatására törekszik; nem a túlvilági életben, hanem itt a földön akarja megteremteni az emberiség számára a boldogság külső feltételeit, kultúrát, jólétet, nyugodt megélhetést.

Hogyan lehet két ilyen ellentétes világnézetet egybekapcsolni? Egy közös területe van a szocializmusnak és a kereszténységnek, amelyben megegyeznek: *a mai kapitalista társadalom kritikája.*

A kapitalista társadalmi rend a maga kíméletlen kizsákmányolásával, a kisemberek tömeges lesüljedése a proletariátusba, a vagyon összehalmozódása egyes óriási vagyonú emberek kezében, a nők és gyermekek ipari munkája, az a lázas gazdasági élet, amit a kapitalizmus megteremtett, mindez ellenkezik a középkori gazdasági viszonyokra bázisozott keresztény ideológiával. A kereszténység ideálja a kegyes földesúr, aki nagyúri voltának épségben tartása mellett jóakarólag leereszkedik parasztjai közé, meghallgatja bajaikat és segít rajtuk; az alázatos paraszt, aki kalaplevéve és kézcsókolva áll az ura előtt; a józan kismester, aki vasárnaponként a kórusban énekel, legényeivel együtt eszik és dolgozik. De hova lehessen elhelyezni ebbe a világrendbe a modern nagygyárost, aki sok ezer munkást alkalmaz; a tőzsdejátékost, a vasúti vállalkozót, a munkásagitátort; az otthon és rendes életmód nélkül ide-oda dobált ipari munkások százezreit, a nyomorgó nőket és a gyári munkára kárhoztatott iskolás gyermekeket.

A kapitalista társadalmi rend kritikájában találkozott a két különben annyira szembenálló világnézet, a kereszténység és a szocializmus. A első keresztény-szocialisták szocialistáknak vallották magukat, mert – épp úgy, mint az igazi szocialisták – a kapitalizmus által okozott társadalmi bajokat akarták megszüntetni. Az első keresztény-szocialisták, *Le Play*, *Schaffte*, *Vogelsang* stb. a kapitalizmus visszaéléseit élesen kritizálták; *Le Play* és *Vogelsang* kritikáját bármely szocialista magáévá teheti.

A kritikán túl azonban megszűnt a közösség a szocializmus és a keresztény-szocializmus közt.

A történelmi materializmuson alapuló szocializmus a kapitalizmust mint az emberiség fejlődésének egy szükséges lépcsőfokát fogta fel. Bármily bajokat okoz is a szegény nép osztályoknak, végeredményében az emberiségnek mégis javára válik, mert a termelőképességet hihetetlenül fokozza és így a kommunisztikus termelést és vele a szociális társadalmat készíti elő. A kapitalista társadalom bajai, a szocializmus felfogása szerint, szükséges velejárói a kapitalizmusnak: nem az egyes kapitalistának szívtelensége, rosszasa, hanem maga a kapitalista társadalom okozza a munkás-ság kizsákmányolását és az összes bajait a mai társadalmi rendnek.

A keresztény-szocializmus ellenben a kapitalizmust *véletlen rossznak* tekinti, valami olyasminnek, amit vissza lehetne csinálni, ami elmúlik, ha az emberek visszatérnek a keresztény világnézethez. A keresztény-szocializmus eredeti formájában teljesen reakcionárius jellegű, a régi hűbéri, középkori világot akarja visszaállítani. Ez az a pont, amely a katolikus főurak keresztény-szocialista voltát magyarázza meg. A mágnásoknak fáj, hogy a nagygyárosok és bankárok gazdagabbak és hatalmasabbak, mint ők; hogy a gyáripar elvonja tőlük a munkaerőt, hogy társadalmi tekintélyük és politikai súlyuk a nagyburzsoázia emelkedésével arányosan alábbszáll. Ez hozza őket össze a munkásokkal a keresztény-szocializmus táborában.

„Ily módon támadt a hűbéri szocializmus, félig siralom, félig gúny nyal, félig visszhang a múltból, félig a jövő fenyegetése, helyel-

közzel szívéen találva a burzsoáziát keserű, szellemesen marcangoló ítéletével, mindenkoron komikusán hatva azzal a tökéletes képtelenséggel, hogy a modern történet menetét megértse.

A proletár koldustarisznyát zászlóként lengették kezükben, hogy a népet maguk köré gyűjtsék. Mihelyt azonban követte őket, azonnal meglátta hátsó részükön a hübériség ócska címerét és hangos és tiszteletlen kacagással hagyta őket faképnél.”

Ezeket a kitűnően jellemző sorokat találjuk Marxnál a kommunista kiáltványban a „*hübéris szocializmusról*”, amint abban az időben a szocializmus ezen válfaját nevezték.

Ahol azonban a keresztény-szocializmus, mint politikai párt, nagyobb hatalomra vergődött, nem mint a főurak pártja, hanem mint a kisemberek, a mesteremberek, kiskereskedők és parasztok pártja szerepelt.

A kapitalizmus nagy pusztítást végzett az önálló ekzsisztenciák körében. Egész iparágak, mesterségek pusztultak ki; helyükbe a nagyipar gyári termékei léptek. Ez a pusztulás pedig lassú, a haldoklás hosszantartó volt. A kismesterek körömszakadtáig védekeztek a kapitalizmus olcsó árui ellen: éjt-napot összefogva dolgoztak és dolgoztatták legényeiket, inasaikat és gyerekeiket, hogy valahogy megálljanak a versenyben.

Hasonlóképp megszenvedte a kapitalizmus terjeszkedését a parasztság is. A jobbágyság felszabadításával, az árutermelés terjedésével, a modern hitelviszonyokkal járó eladósodással a parasztság helyzete rosszabbodott. Az uzoratóke különösen kivette részét a parasztság kizsákmányolásában. A kapitalizmus által szorongatott kispolgári és paraszttömegek képezték a keresztény-szocialista pártok fő kontingensét.

Az uzoratókésék, valamint a gyárosok között nagyszámban találhatóak a zsidók; könnyű volt tehát a kapitalizmus kritikáját az antiszemizmussal és a kereszténység dicsőítésével összekapcsolni. Ilyen módon keletkezett a kispolgári antiszemita keresztény-szocialista párt, amelynek legtisztább típusa a Lueger vezetése alatt álló bécsi keresztény-szocialista párt volt.

„Ez a szocializmus fölötté éleselméjűen taglalta a modern termelési viszonyok ellenmondásait. Leleplezte a nemzetgazdászok színeskedő szépítgetéseit. Megdönthetetlenül bebizonyította a gépeknek és munkamegosztásnak pusztító hatását, a tőke és földbirtok összpontosulását, a túltermelést, a válságokat, a kispolgár és paraszt szükségzerű bukását, a proletárság nyomorát, a termelés fejtelenségét, a gazdagság megosztásának kiáltó visszasságait, a nemzeteknek egymás ellen viselt ipari élet-halál harcát, a régi erkölcsök, a régi családi állapotok, a régi nemzetiségek pusztulását.

Pozitív tartalma szerint ez a szocializmus vagy a régi termelési és közlekedési viszonyokat akarja helyreállítani és vele egyetemben a régi tulajdonviszonyokat és a régi társadalmat, vagy a moderntermelési és közlekedési viszonyokat akarja erőszakkal a régi tulajdonviszonyok korlátai közé szorítani, ama tulajdonviszonyok közé, amelyeket szét kellett vetnie. *Mindkét esetben reakciós is és utópisztikus is.*”

Marx jellemzése minden tekintetben áll a kispolgári *keresztény*-szocializmusra is, ez is reakciós, mert egy elmúlt társadalmi rend visszaállítására törekszik és utópisztikus, mert nem a gazdasági erők fejlődése, hanem az emberek gondolkozásmódjának megváltoztatására törekszik.

Az az ellenmondás, amely a keresztény-szocializmusban eredettől fogva bennerejlik, két ellentmondó világnézet, a kereszténység és szocializmus összeegyeztetése, persze az egész politikai irány bukását okozza. Annál inkább így van ez, mert hisz a vezetők nagy része tisztán látja ma már a keresztény-szocializmus programjának keresztülvihetetlenségét. Amíg az alapítók legalább egyénileg tiszteletreméltó, becsületes emberek voltak, akik tényleg azt hitték, hogy az általuk hirdetett politikai program megvalósítása a kapitalizmus által szorongatott néposztályoknak javára válnék, a mai keresztény-szocializmus hirdetői tudatosan valótlanul hirdetnek. A keresztény-szocializmus átalakult az uralkodó osztály harci eszközévé: a keresztény-szocializmus az uralkodó osztály által az elnyomott osztályokra tukmált ideológia, amely alkalmas arra, hogy ezek a fölszabadítási harcát megnehezítse.

A keresztény-szocializmus egészen a klerikalizmus, a katolikus egyház, a földbirtokosok és nagytőkések szolgálatába állott. A kapitalizmus kritikája egyre gyengébb és enyhébb lesz, már csak a kapitalista rend „*kinövéseit*” ostorozza. Különösen a zsidó kapitalistákat veszi célba. A keresztény-szocializmusból kivesszett a szocializmus, csak a kereszténység, a minden társadalmi berendezésbe békésen belenyugvó, minden meglevő kizsákmányolást szentesítő kereszténység maradt meg.

A belső ellentmondás okozza tehát a keresztény-szocializmus bukását. Minél inkább alakul át az uralkodó osztályokra kedvező ideológiává, minél inkább igyekszik az uralkodó osztályok, a katolikus egyház, a nagybirtokosok és nagyburzsoák érdekét szolgálni, annál inkább elveszti hitelét a tömegeknél. A felvilágosodás haladásával egyre nehezebb lesz a tömegekre a vallásos érzés segítségével idegen osztályok politikáját tukmálni. A keresztény-szocializmus ma már csak a legmaradibb, legműveletlenebb rétegekben lel hívőkre. A felvilágosodás haladásával a keresztény-szocializmus mint ideológia, mint program teljesen elveszti vonzóerejét és vele megszűnik a keresztény-szocialista párt is.

Nagyon érdekes ebből a szempontból a keresztény-szociális szakszervezetek fejlődése. Ezek a szervezetek eleinte a munkások és munkaadók harmóniáját hirdették és a sztrájkokat perhorreszkálták. Amint azonban megerősödtek és kifejlődtek, a reális érdek győzött a hamis ideológia fölött. A németországi keresztény-szociális alapon álló szakszervezetek manapság épp úgy sztrájkolnak, gyakorlatilag épp olyan osztályharcot folytatnak, mint a szociáldemokrata szakszervezetek. Hasonló sors vár minden keresztény-szocialista pártra; vagy ragaszkodik eredeti programjához, akkor hivei elhagyják, vagy ragaszkodik híveihez, akkor kénytelen eredeti programját föladni.

A társadalmi fejlődés bizonyos fokán mindenütt van talaja a keresztény-szociális mozgalomnak: abban a stádiumban, mikor az egyes néposztályok elégedetlenek, de sanyarú helyzetük okait és a kivezető utat nem látják. Éppen ezen a ponton van most Magyarország is. Ezért előreláthatólag Magyarországon is lesz a közel jövőben keresztény-szociális mozgalom, amely azonban pár évtized alatt ugyanolyan sorsra fog jutni, mint a külföld hasonló mozgalmai.

Varga Jenő.

Munkásmozgalom.

(Ausztria. – Svájc.)

A nemzetiségi kérdés nálunk a magyar munkásság előtt ma még ismeretlen, tárgytalan kérdés, ám közvetlen szomszédságunkban, Ausztriában, évek óta uralkodik a politikán és mintegy két esztendő óta az osztrák munkásmozgalmon is. Nálunk most még csak a perifériákon folyik makacs kitartással a harc a nemzetiségek és a köztük élő magyarok között, de mind fenyegetőbben közeledik az az idő, mikor a harc a magyar parlament s általában a magyar társadalmi élet minden megnyilvánulására át fog terelődni, tekintettel arra a körülményre, hogy az ország lakosságának csaknem felét a nemzetiségek teszik és hogy a nemzetiségek már évtizedek óta erős, öntudatos magyarelles politikai, gazdasági és kulturális küzdelmet folytatnak.

Az osztrák nemzetiségi kérdés tehát mái kikezdte a munkásságot: megbontotta a szakszervezeti meg a politikai mozgalom egységét. Amit az erfurti programm megcsinálásakor képtelenségnek tartottak, amit ma is még *contradictio in adjecto*-nak tart minden, a modern munkásmozgalom alapeszméivel csak félig is ismerős ember, Ausztriában megtörtént: a nemzetközi szocialista munkásmozgalom a csehek nemzetiségi kiválása folytán két nagy ellentétes táborra szakadt. És ha következtethetünk a legutóbbi nemzetközi, majd az innsbrucki osztrák pártkongresszus eseményeiből, avagy ha komolynak tarthatjuk a kivált cseh pártlapok hangját, a szakadás, ha nem is éppen végzetes, de mindenesetre nagyjelentőségű eseménye az osztrák munkásmozgalomnak; következményeiben kiszámíthatatlan hatása lehet más, több nemzetiségű országok munkásmozgalmára és végezetül a szocialista elméletnek a nemzetköziségről szóló, dönthetetlenek hitt tanítását is erősen megtépázza.

Hogy mikor, ma már pontosan meg nem állapítható, de mindenesetre az általános választójog behozatala s az osztrák szociáldemokrata párt nagy politikai erőrekapása után egyszerre a csehek gyűléseiken, szak-, majd pártlapjaikban mindegyre hangoztatni kezdték, hogy őket nemcsak közös ellenségeik, a kapitalisták, de a német munkások és vezetőik is lenézik, elnyomják. Ahoz az általános feszült, idegesen érzékeny sovínizmushoz, ami a cseheket s általában a kisebbségben levő nemzetiségeket mindig jellemzi, elég volt egy ártatlan indulatu szikra, hogy lángra lobbanjon és a cseh szervezett munkásság a németgyűlölet összetartotta cseh polgári pártokkal egyesült az uralkodó németek elleni harcban. Ha tekintetbe vesszük, hogy a cseh szocialista munkásság elitje a nemzetközi munkásmozgalomnak, lévén a cseh szocializmus csaknem egyidős e németországival; tehát öntudatos, nemzetköziségben nevelt munkásság támadta meg a szocializmus egyik alapvető tételét, a munkásság mindenekfelett való internacionalizmusát, úgy a nemzetiségi kérdést egész más nézőpontból kell tekintelnünk és semmiesetre sem lehet néhány jelszóval elintéznünk.

Kétségtelen, hogy a cseh munkások szeparációs mozgalmát nem lehet álláshoz nem

jutott vezérek agitációjának tulajdonítani, a cseh munkások nemzetiségi különválása komoly háttérű s a munkásság gondolkozásában gyökeredző okokra vezetendő vissza. A csehek elnyomást emlegetnek s hangoztatják, hogy nekik, mint külön nemzetiségű munkásoknak úgynevezett nemzetiségi jogaik épségben tartása csak úgy kötelességük és érdekük is egyszersmint, mint például a rövidebb munkaidőért való küzdelem. Ezzel szemben a németek, már a tárgyilagosabbak, a szeparációs mozgalmat azzal magyarázzák, hogy így a cseh szocialista mandátumokat a cseh polgári pártokkal szemben könnyebb megtartani, azaz a nacionalista demagógiában a polgári pártokkal együtt kell a játékot végig játszani. Ezt a taktikai megfontolást természetesen még a magát nemzetközinek valló munkásból sem hiányzó nemzeti érzés, végül bizonyos érvényesülni nem tudó cseh képviselők, munkásvezérek, alkalmazottak stb. agitációja is erősítette.

Ha keressük a szeparációs mozgalom okait, kétségkívül az itt felsoroltak valamennyijét megtaláljuk s esetről-esetre a most említett okok egyike-másika határozottan előtérbe léphet. Mert igaz az, hogy Ausztria tíz millió németje húsz millió más nemzetiségű mellett csakis úgy tudja hegemoniáját fentartani, hogy a különböző nemzetiségeket nemcsak bürokratikus, de gazdasági és politikai téren is irtalmatlanul elnyomja. Kompromisszumokkal ideig-óráig békét teremthet, de a valóság az, hogy a német fenhatóságért folyó állandó küzdelemben a németiség csak addig maradhat felül, míg a többi nemzetiséget kímélet nélkül legázolva tartja.

Már most a németeknek ezzel a törekvésével szemben hogy viselkedtek a német szocialisták? A legjobb esetben is kivonták magukat a harcból, semlegesek maradtak. A cseh munkásság tehát nem számíthatott a német munkásságra. Magára maradva, oda fordult, ahol a segítséget a legtermészetesebben megtalálhatta, a cseh kispolgári pártokhoz. Azaz a cseh nemzetiségi különválás nem annyit jelent, hogy a cseh munkások megszüntették az osztályharcot a cseh kapitalisták ellen, hanem jelenti azt, hogy az ausztriai németek letagadhatatlan elnyomó törekvéseivel szemben a cseh munkások nem a semleges német munkásokkal, hanem az aktív cseh kispolgárokkal szövetkeztek. Lehet, hogy a mandátumok megtartására való igyekvés verseny a cseh polgári demagógokkal, egyes cseh pártemberek ki nem elégített ambíciói is szerepet játszottak, de a mozgalom alapvető oka a cseh nemzetiség felszabadulási törekvéseiben rejlik.

Nemzetközi hatása is lesz a csehek különválásának; több nemzetiségű országokban az uralkodó nemzetiség ellen kevesebb skrupulussal fordulnak majd az elnyomott nemzetiségű munkások. És a csehek és németek e harcának fontos tanulsága, hogy minden politikai munkáspárt legelső kötelessége, hogy a saját nemzetbeli munkásságot magának megnyerje, továbbá, hogy a nemzeti érzés immanens érzése a világ minden munkásságának és ezzel a szocializmusnak is számolnia kell; vagyis az agitációnál a nemzeti érzés ellen való küzdelem most meddő munka, tehát nem ellene, hanem vele, a felhasználásával kell küzdeni. Áll ez a tétel, mint Ausztria példája mutatja, a több nemzetiségű országokra s így Magyarországra is.

Az internacionalizmus egy ország szocialista pártjának programjában sem jelenthet a gyakorlatban mást, mint konstatálását annak a ténynek, hogy a munkásság osztályhelyezete minden tőkés országban nagyjában azonos, tehát a munkásmozgalom általános elvei azonosak, az elmélet közös; továbbá, hogy a munkásság sohasem lehet ellensége más ország munkásosztályának és küzdelme nagyon sokszor nemzetközien egységes a nemzetközien szervezett tőkével szemben. De ennél a nemzetköziség nem mehetett eddig még tovább, a nemzetközi munkáskongresszusok programjai ezeket az elvi kijelentéseket ismétlik és ha bizonyos mértékben a nemzetközi munkásság ellentállá-

sának tulajdoníthatjuk a minden évben három-négyszer megújuló francia-német-angol-orosz stb. háború hírek baj nélkül való elülését, még akkor sem láthatunk többet az internacionalizmusban, mint egy békés kísérletet minden ország munkásságának testvériesüléséhez.

Azt hisszük, a csehek nemzeti különválásukkal s önálló, független, nemzeti alapon való szervezkedésükkel a nemzetiségük fentartása mellett – ha túlzásaiban nem is éppen követendő –, de taktikailag helyes feleletet adtak erre a kérdésre. *Kispál Mihály.*

Míg a fenti sorok a munkásmozgalomban fellépett nemzetiségi ellentétekről számolnak be, amelyeket nagy erőfeszítések árán sem sikerült elsimitani, itt arról adhatunk hírt, hogy a svájci szocialista párt nemrég tartott pártgyűlésén az eddig szervezetileg különálló Grütliverein-t a párt kereteibe olvasztotta be és ezzel a svájci munkásmozgalom föderalista formáját a centralizmus váltotta fel.

A szocialista mozgalom Svájcban, a kis ország fejlett ipara mellett is csak aránylag későn hódított tért. A XIX. század harmincas éveiben jelentkeznek először meglehetősen gyéren és kevés hatással a szocialista gondolatok a svájci hegyek között. A nemzetiségi ellentétek, a radikális-demokrata alkotmány, az ország kormányzatában állandóan megnyilatkozó szociálpolitikai érzék, végül az egész országban szétoszlott vízierőktől függő ipar kevésbé koncentrált volta nagyon megnehezítették e gondolatok megértését és elterjedését a svájci munkásság soraiban. Az agitációt német bevándorlók, köztük Weitling és Marr kezdték. Az Internationale megalakulása után szintén egy német, Johann Philipp Becker igyekezett e szervezetnek a német Svájcban is híveket szerezni. Majd egy francia-olasz szervezet is létrejött, mely később anarchisztikus irányban Bakunin recipéje szerint dolgozott. A svájci szociáldemokrata párt csak 1885-ben alakult meg, miután a svájci munkásság is átlátta, hogy még a legdemokratikusabb alkotmány mellett is szervezkednie kell legéletbevágóbb érdekeinek védelmére és életszínvonalának emelésére. De a munkásság nagy tömege nem ebben a pártszervezetben, hanem az 1838-ban alakult kispolgári eredetű Grütliverein-ben volt csoportosulva, mely már 1894-ben több, mint 15.000 tagot számlált sorai között. Az 1902-iki pártgyűlésén a Grütliverein a szociáldemokrata párthoz csatlakozott, a párt szerves alkotórészévé vált. Azóta a svájci munkásmozgalom erős fejlődésnek indult. A párt programja, melyet Otto Lang szerkesztésében az 1904-iki pártgyűlés fogadott el, a marxi alapelveken nyugszik. Az agrárkérdésben azonban nem ragaszkodik az ipari fejlődésre szabott tanításokhoz. A kisbirtok mellett foglal állást és a kisparaszti birtokok állami támogatását és a kisparasztok között a szövetségi eszme propagálását tűzi ki céljául.

A nyolcvanas évek óta a népképviselőben is résztvesz a svájci munkásság. A nemzeti tanács választásain 1884-ben még csak 2800, 1890-ben már 20.000, 1898-ban 50 000, 1902-ben 63.000, 1905-ben 70.000 szavazatot kap a párt, bár a legutolsó választáson is csak két helyet tudott hódítani magának a tanácsban a 167 képviselő között. Sokkal nagyobb jelentőségű azonban a párt részvétele a kantonok és a városok igazgatásában, ahol 1904-ben már összesen 31 1 képviselője ült. Azonkívül tekintélyes a szocialista birok száma is. A szakszervezeti mozgalom főszervezete az általános szakszervezeti kötelék, mely 1907-ben 70.000 tagot számlált. Nem jelentéktelen, mintegy 30.000-re becsült a szövetségen kívül álló szervezett munkások száma is. Újabbban a keresztény munkásmozgalom is kezd terjedni. Nagy lendületet vett az utóbbi években a szövetségi mozgalom is. Az általános szövetségi szervezetnek 150.000 tagja van 230 egyesületben csoportosulva. A középpont évi forgalma 1906-ban 10 millió, az egyes helyi szervezeteké összesen 54 millió frankra rúgott.

Az idei pártgyűlés a Grütliverein-nek eddigi szervezeti különállását megszüntette és ezzel a három nemzetiség munkásait magában foglaló pártmozgalmat a szakszervezeti mozgalomhoz hasonlóan, melynek különböző színezetű alosztályai nincsenek, teljesen egységessé tette. És a Grütliverein emberei, akik előbb hosszas elszánt küzdelmet folytattak a centralizálás ellen, mikor látták, hogy a pártgyűlés többsége lelkesedéssel foglal az egység melleit állást, szintén a régi egyesület beolvasztására szavaztak *(sz-úr.)*

TERMÉSZETTUDOMÁNY.

Újabb kozmikus elméletek.

A kozmikus kérdések: földünknek bolygótársaihoz, a Naphoz, az égitestek egész egyeteméhez való viszonya, égi testek keletkezése és pusztulása oly problémák, melyek világnézetünk szempontjából a legnagyobb érdeklődésre tarthatnak számot. E problémák egy része – az a része, mely a testek e rendszerének *meglevő állapotára* vonatkozik – a leíró csillagászat mai fejlettsége mellett biztos, tiszta és határozott elintézést nyert. A problémák egy más csoportjánál – azoknál, melyek közvetlen megfigyelés alá nem vonható *folyamatokra, változásokra* vonatkoznak – a tisztázottságnak ezt a fokát nem is várhatjuk. Hiszen nem lehetetlen, sőt valószínű, hogy egyszer majd a csillagászat is eljut oda, hogy képes lesz pontos betekintést nyújtani az égi testek és égi testrendszerek keletkezésének és megszűnésének folyamatába, úgy amint a biológiának is sikerült a fajok kialakulásának évmilliókra terjedő, tehát közvetlenül szintén meg nem figyelhető folyamatát kielégítő pontossággal felderíteni. Ma azonban még kénytelenek vagyunk e téren hipotézisekkel, elméletekkel beérni. Elméletekkel, melyekről már eleve tudjuk, hogy nem felelhetnek meg egészen a valóságnak, melyek idővel más, a valóságot jobban megközelítő, pontosabb elméleteknek adnak helyet, de amelyek arra mindenestre jók, hogy – mint az e téren megismert tényeket tudományos megbízhatósággal összefoglaló rendszerek – megközelítő képet, elképzelési lehetőségeket adjanak azokról a folyamatokról és jelenségekről, melyekről itt szó lehet.

Ez elméletek között az első, mely számot tarthat tudományos méltatásra, a Kant-Laplace-féle s ez egyszersmind a legismertebb még ma is. Kétségtelen, hogy ez az elmélet naprendszerünk s általában a naprendszerek számos tulajdonságáról igen jó és egyszerű magyarázatot ad. A csillagászati, fizikai és kémiai ismeretek fejlődésével azonban kiderült, hogy az alapfeltevés, melyből kiindul, nem tartható s hogy az elméletben adott keletkezési mód, a naprendszer több tulajdonságával ellenkezésben van, úgy hogy ma azoknak a tényezőknek, melyekre Kant és Laplace akarták visszavezetni a naprendszer kialakulását, csak alárendelt jelentőséget

lehet tulajdonítani. Az első kozmikus elmélet helyébe Herschel, majd Moulton, Chamberlin és Arrhenius nézetei kerültek. A következőkben leginkább Arrhenius elméletéhez tartjuk magunkat.

A Kant-Laplace-féle elmélet alapfeltevése az, hogy a naprendszerünk helyén valamikor nagy kiterjedésű izzó és igen ritka gáztömeg volt. Ez fokozatosan lehülve sűrűsödött és forgásba jött: így ált elő a Nap. A forgó Napból a centrifugális erő hatása folytán gyűrűk váltak le: ezekből lettek a bolygók, melyek így mind egy irányban forognak és megközelítőleg egy síkban keringenek.

Oly nagy kiterjedésű izzó és ritka gáztömeg azonban, amelyből sűrűsödés és ezzel kapcsolatos térfogatcsökkenés útján egy egész nap keletkezhetnék, tartósan meg nem állhatna. Ha el is képzeljük, hogy egy ilyen gáztömeg valamely módon előállt volna, annak a következő pillanatban úgy szét kellene rebbenie, mint a fűtött kazánból a gőznek, ha a kazán falait egyszerre eltávolítanók. Az ez esetben rossz princípiumként felhasznált gravitáció nem tarthatná össze a gáztömeget, épp úgy, mint a vízgőz molekulái között fellépő gravitáció sem tartja vissza a gőzt attól, hogy szétterjedni ne törekedjék. Hiszen a vízgőznek éppen ezen tulajdonsága által végez a gőzgép munkát. A kinetikai gázelmélet nyelvén szólva, azt mondhatjuk, hogy valamely gáztömeget a gravitáció csak akkor képes összetartani, ha nagyobb, mint a molekuláinak átlagos sebessége. Mivel pedig ez annál nagyobb, minél magasabb a gáz hőmérséklete, a molekulák közt működő gravitáció pedig annál nagyobb, minél közelebb vannak a molekulák egymáshoz, vagyis minél sűrűbb az illető gáztömeg, ezekből következik, hogy az izzásban levő gáz molekuláit a gravitáció csak akkor képes a szétömléstől megóvni, ha a gáz sűrűsége igen tetemes, legalább is nem sokkal kisebb, mint például a Nap sűrűsége.

A Napot magát igen sok jelenségből kifolyólag fő tömegében *gáznemű halmazállapotúnak* kell tekintenünk s ez könnyen érthető, ha meggondoljuk, hogy hőmérséklete magasabb, mint az alkotórészeit képező anyagok legnagyobb részének kritikus hőmérséklete. Csak felületét borítják óriási fémcseppekből álló felhők. E felhők fehéren izzanak s ezek okozzák a Napnak folytonos – tehát szilárd vagy cseppfolyós testre valló – színképét. Ha azonban a Napban „orkánok” lépnek fel, melyek a fehéren izzó felhőket szétkergetik: előáll *a napfolt*, melynek világitása csekélyebb, mint a különösen erős, fehér izzású környezeté (*napfáklyák*) s mely így a kontraszt-hatás folytán sötétnek látszik. A napfolton, a Nap felhőtlen egén át – különösen színképelemző segélyével – beláthatunk a Nap gáznemű magvába. Manapság földünk belsejét is gáznemű anyagokból állónak tekintik, melyek a földkéreg szilárd s részben cseppfolyós pánceleja alatt nagy nyomás alatt férnek meg. Meglevő égi testekben tehát előfordulhatnak izzó gáztömegek, olyan körülmények között ellenben, amilyeneket a Kant-Laplace-féle elmélet feltételez: igen nagy kiterjedésben, igen ritka állapotban, nem fordulnak elő.

A Kant-Laplace-féle elmélet további feltevése az, hogy az úgy-

nevezett ködfoltok azok a gáztömegek, melyekből naprendszerek keletkeznek. Mik tulajdonképpen a ködfoltok? Ezek tényleg az égi testek között elterülő óriási – a Napnál gyakran néhány milliószor nagyobb – gáztömegek, melyek azonban igen ritkák – s ami a fentebbiek szerint ezzel együtt jár – igen alacsony hőmérsékletűek: 223°C , az abszolút hőmérséki skálán kifejezve 50° körül lehet a hőmérsékletük. Emellett szól a színképelemzés eredménye is, mely a ködfoltokat általában hidrogénből, héliumból és a földön eddig ismeretlen nebuliumból állóknak jelzi. 50° Abs. alatt ugyanis csak a hidrogén és a helium s esetleg még néhány nemes gáz lehet gőz állapotban, a többi elem pedig már legnagyobbbrészt cseppfolyós és szilárd. (Illelőleg gőzeik sűrűsége e hőmérsékletnél oly csekély, hogy a színképelemző már nem jelzi azokat.) Ha mármost a ködfoltok hőmérséklete 50° Abs.-nál magasabb volna, akkor a bennük levő állócsillagokból más elemek gőzeinek is beléjük kellene kerülni, melyek pedig a színképelemzés tanúsága szerint hiányzanak belőlük.

Mi az oka azonban annak, hogy a ködfoltok láthatók, ha hőmérsékletük ily alacsony? Hiszen hogy izzás folytán világítsanak, arra legalább is $500\text{--}600^{\circ}$ volna szükséges. A ködfoltok világítása nem is izzástól, hanem elektromos sugárzástól ered s épp oly természetű jelenség, mint például a Geissler-féle vagy más légritkított csövekben előálló elektromos kisülések fénye. A ködfoltok tehát elektromos állapotuk következtében világítanak, elektromos állapotba pedig úgy kerülnek, hogy a világűrben szüntelenül elektromos töltésű részecskék, úgynevezett „ kozmikus por ” jut beléjük. Annak a kérdésnek taglalása, hogy mi hajtja, mozgatja e porszemecskéket a világűrben, egy új kozmikus tényezőnek a megismeréséhez vezet, melyet eddig kevéssé ismertek és méltattak: ez a *fény nyomása* vagy másképp a *sugárzó nyomás*.

A fény nyomásának igen nagy szerepe van a kozmikus jelenségekben. Minden megvilágított test, mely bizonyos méreteket meghalad, a fény nyomásának hatása alatt áll. E nyomás iránya általában olyan, hogy a nyomott testeket a fényforrástól eltávolítani törekszik, nagysága pedig a sugárzás erejétől és a test minőségétől függ. Minél erősebb a fény s minél több sugarat nyel el vagy ver vissza a test, annál nagyobb reá nézve a sugárzó nyomás. Hogy a fénynek nyomása van, azt sikerült kísérletileg is bebizonyítani, sőt hozzávetőlegesen a nagyságát is megállapítani. A kísérleti eredmények tökéletesen megfeleltek az elméleti megállapításoknak. Maga a nyomó-erő természetesen a test megvilágított felületének nagyságától is függ. Minél nagyobb tehát tömegéhez képest a test felülete, vagyis minél kisebb valamely test,¹ annál nagyobb aránylag a fénynyomás a gravitációhoz képest. A milliméter tízezred-részeire terjedő átmérőjű testecskékre nézve pl. a Nap sugárzó nyomása többszörösen felül is múlhatja gravitációjukat. Ebből

¹ Kisebb testnek általában térfogatához képest nagyobb a felülete. A kis gömb felülete térfogatához képest nagyobb, mint a nagy gömbé.

az következik, hogy a Napból és általában a fénylő csillagokról ily módon a porszemcskék egész raja jut az űrbe.¹ Az ily vándorló porszemcskék okozhatják a ködfoltok elektromos töltését, még pedig azért, mert részben ők is elektromosak; (leginkább negatív elektromossággal bírnak).

Támogatja ezt a felfogást az is, hogy egyes esetekben új, addig láthatatlan ködfoltok váltak láthatókká. Ez a jelenség két csillag összeütközésével áll összefüggésben, (a Nova Persei esete), midőn a porfelhők egész raja juthat el az ott lévő ködfoltokhoz, melyek így elektromos töltést kapva, láthatók lesznek.

A sugárzó nyomással magyarázzák többek között az üstökösök csóvaképződését is. így érthető, hogy mért áll az üstökösök csóvája a Nap gravitációja ellenére a Naptól elfordítva. A csóva fényét pedig a fentemlített elektromos jelenségek okozzák.

Szintúgy a sugárzó nyomás segítségével próbálja Arrhenius magyarázni az élet csiráinak égi testről égi testre való jutását. A mikroorganizmusok spóráinak méretei ugyanis olyanok, hogy a rájuk ható fénynyomás csaknem a legnagyobb. A spórák ismert ellentállóképessége pedig garancia volna arra nézve, hogy kibírják a hosszú utazást égi testről égi testre. Ezt az elméletet eddig azonban több oldalról megtámadták, kísérletek pedig egyelőre nem igazolták.

A sugárzó nyomásnak az új napok képződésénél való szerepére még visszatérünk.

Arrhenius elméletének egy másik sarkalatos pontja azzal az önmagában is igen érdekes kérdéssel függ össze, hogy honnan ered az az óriási energia-mennyiség, melyet a Nap a geológusok szerint legalább 100 millió esztendeje szüntelenül és lankadatlanul kisugároz. A régebbi elméletek egyike sem tudott erre a kérdésre kielégítő feleletet adni. Sem a hulló meteorok mozgási energiája, sem a Nap és az őz kőd összehúzódása, sem a radioaktivitás nem szolgáltathat megfelelő mennyiségű energiát. Arrhenius szerint a Nap e kifogyhatatlannak látszó energiatermelését az teszi lehetővé, hogy a Nap belsejében endotherm (hőt tartalmazó), robbanó vegyületek óriási tömegei vannak. Az az óriási nyomás és hő, mely a Napon belül uralkodik, nagy valószínűséget ad e feltevésnek. A nagy hő és nyomás ugyanis kedvező feltételek endotherm és robbanó vegyületek keletkezésére. (Van't Hoff-Lechatelier-féle törvény.) Támogatja továbbá e feltevést a színképelemzés sok adata is. Ezek a hőtartó vegyületek időnként a Nap belsejéről annak felületére jutnak, itt bomlás közben kiadják melegüket, nyomásukat, óriási robbanásokat idéznek elő (protuberanciák). Nagyon valószínű, hogy ily vegyületek energia-készlete a Nap sugárzását alig csökkenő erősségekben évbiliókon keresztül fentarthatja.

Akármeekkora energiamentiség is legyen azonban a Napban

Megjegyzendő, hogy molekuláris kicsiségű testekre a fénynyomásnak nincsen hatása s így egyes, elszigetelt molekulákat ez az erő nem távolít el az égi testekről.

felhalmozva – s amit itt elmondunk, az a többi, a Nappal hasonlókorú álló csillagokra is áll –, a szünetlen sugárzás folytán mégis csak számbavehetően hűl. Eléri azt a kort is majd, midőn szilárd kérget kap és sötétben bolyong bolygóival együtt – melyekről akkorra már minden élet rég kipusztult – az űrben. Valószínű, hogy az ily sötét napok száma sokkalta nagyobb, mint a világítóké. Csakhogy az ily sötét testek, sötét „csillagok” legtöbbször semmi tudomásunk nincs, mivel hiányzik jelenlétük hirdetője: a sugárzás. Egyikére-másikára azonban egyes jelenségekből (változó csillagok egy faja stb.) következtetni lehet. Így bolyongnak a „sötét napok” össze-vissza az űrben. Belsejük még telve lehet robbanó anyagokkal, melyek csak az alkalmat várják, hogy ismét életet teremtő világító testté tegyék hordozójukat. S az alkalom eljő. Az idők hosszú során ily bolyongó napok összetalálkozhatnak: összeütköznek. A szilárd kéreg ekkor betörik, a robbanó vegyületek kiszabadulnak, explodálnak. Ezen exploziók, valamint az összeütközéskor keletkező nagy hő azok a tényezők, melyek teljesen szétporlasztják, elpárologtatják az összeütköző testeket: ködfolt keletkezik. S mivel a legtöbb összeütközés nem centrális, egyúttal óriási rotáció is áll elő, melynek hatása olyan lesz, mint a forgó tűzijáték-keréké, mely forgás közben folytonosan szórja a szikrákat. A nyomás alól felszabadult gázok most akadály nélkül szétömlenek, ezáltal melegük legnagyobb részét elvesztik s olyan állapotba jutnak, hogy a gravitáció már képes lesz molekuláikat egybetartani. Kész a ködfolt. Az itt elmondottakból következik, hogy a ködfoltok legtöbbször kétágú spirális alakúnak kell lennie. S tényleg igen sok ködfolton tapasztalható a spirális szerkezet.

A ködfolt már most az a hely, hol a régiek rovására új napok képződnek. A ködfoltok ugyanis mintegy gyűlhelyei a mindenfajta kozmikus vándoroknak: úgy a sugárzó nyomás által hajtott por-szemecskéknek, mint a nagyobb bevándorolt – többnyire sötét – égi testeknek. A bennök fellépő nagyobb sűrűlódás, az összeütközések sűrűbb előfordulása erősen meglassítja a bevándorolt égi testeknek haladását. A gázok e testek vonzása folytán körülöttük lassanként összegyülekeznek, E sűrűsödési centrumok az új napok csirái, a sűrűsödés által keletkező hő pedig energiatartalmuk első forrása. A ködfolton kívül fekvő állócsillagokból a ködfoltokba kerülő sugarak is legnagyobbbrészt e sűrűsödési központok melegét növelik. Közvetlenül ugyan a ködfoltok veszik fel mint óriási kapacitású hő tartályok a sugárzó napok melegét, de sajátos szerkezetüknél fogva hamarosan átadják a képződő új nap-csiráknak. A felmelegedés folytán gyorsabban mozgó molekulák ugyanis csak a sűrűbb testek körül kötődhetnek meg s így mozgási energiájuk, melegük ezeknek javára szolgál. A keletkező új napok így lassanként felemészti a ködfoltot: a ködfoltból csillaghalmaz lesz. Ezért találunk oly sok átmeneti stádiumot ködfolt és csillaghalmaz között.

Az újonnan alakuló nap tehát, folytonosan melegszik és gázainak egy része e közben endotermás vegyületeket alkot, melyek a jövőben a nap sugárzás által való melegvesztését pótolni fogják.

A keletkezőfélben levő új égi test energiatartalmának e folyamatok által való gyarapodása addig tart, míg a vörös és fehér izzás állapotán áthaladva, elő nem áll a kékesfehéren izzó ifjú nap, amilyen például a Sirius (elsőrangú csillagok), mely aztán igen erős sugárzása folytán fokozatosan hűlni kezd. A fehér fény helyett sárgásabb fényt vesz fel, (ez a mi Napunk stádiuma) hosszú idő múlva a hőmérséklet még jobban csökken s előáll a vörösfényű csillag: az aggastyán. E stádium után már csak a sötétség vár a napra. Eléri halálát, hogy megvárja ismét a megújulás pillanatát, midőn anyagából más halott napok anyagával együtt új nap jöhet létre, új központja egy-egy bolygórendszernek, energiaforrása az élőknek.

Hátra van még az a kérdés, hogy hogyan kapnak az új napok bolygókat. Ezek olyan nagyobb vándorló égi testekből lesznek, melyek akkor kerülnek a ködfoltba, amikor az új napok kialakulása már előhaladott stádiumba jutott, amikor tehát a ködfoltban már nagy gravitációs központok vannak. A ködfoltokban aztán részben súrlódó hatások által, részben a gravitáció hatásánál fogva felveszik a ködfolt forgási irányát. Ezért forog a legtöbb bolygó egy irányban és közel egy síkban. Ha azonban a ködfolt már széteszlott s csak akkor kerülnek az új napok vonzási körébe bizonyos égitestek, melyek elfogatnak, ezek már megtarthatják saját forgásukat. (Az Uranus holdjainak esete, a Saturnus Phoebe nevű holdja stb., melyek anomálishan forognak.) A Kant-Laplace-féle elmélet a bolygók keletkezését az ismert legyűrűzési elmélettel hozza kapcsolatba. Lehetséges, hogy Naprendszerünk belső kis bolygói (Merkur, Venus, Föld, Mars) így keletkeztek, bár ez sem nagyon valószínű, mert igen nagyoknak kellene a nap rotációját feltételeznünk, hogy a centrifugális erő elegendő legyen bolygók leválasztására. Az Uranus-holdak esete azonban egyenesen a Kant-Laplace-féle elmélet ellen szól.

Nagyjában tehát a következő képet alkothatjuk magunknak a kozmikus folyamatokról. A napok (álló csillagok) folytonosan energiát sugároznak ki s táplálják a telhetetlen világűr; azt mondjuk, hogy a sugárzó napok, a világűr „entrópiáját” növelik. Be is állna és be is állt volna már a „Wärmetod”, a hőhalál, amidőn minden energiát, mint kötött hőenergiát foglalt volna le a világűr, minden mozgó megállt volna s minden élő elpusztult volna, ha ellenkező hatásként fel nem lépnének a ködfoltokban keletkező új napok, melyek a kisugárzott melegnek felfogói. Ezek ugyanis a sugárzó napok által kiadott energiát (valamint azokét is, melyekből a ködfolt keletkezett) mintegy felszívják. E felszívás az entrópia fogyásával, csökkenésével jár, ami egyértelmű a hőmérséklet növekedésével az újonnan képződő napon. Míg tehát a világító napok a szabad energiát fogyasztják, kötötté, hasznavehetetlenné teszik, addig a ködfoltban keletkező új napok az energiát „javítják”, a hőenergiát újra magas hőmérsékletre „transzformálják” fel s ez most újra élőt és gépeket mozgathat. Az égi testek rendszere tehát folyton járó mechanizmusnak tekinthető, mely ha lejárt, önműködőleg hűzódik ismét fel.

Szegő Henrik.

Az átöröklésről.

(Jacques Loebnek az első Monista-kongresszuson 1911 szeptember hó 10-én Hamburgban tartott előadásából.)

Tíz évvel ezelőtt az átöröklésről a tudomány alig tudott valamit. Mai ismereteink alapja az, hogy az átöröklés legnagyobb részben a petesejt feladata, míg a spermium elsősorban arra való, hogy a petét fejlődésre ingerelje; emellett a spermium az atyai sajátságok átörökítésére is képes. Hogy azonban ez a szerepe csak másodlagos, bizonyítják a következő kísérletek. Ha egy tengerisün faj petéit más tengerisün faj spermiumaival termékenyítjük, akkor a keletkezett lárvákon atyai sajátságok is felismerhetők. Ha azonban a termékenyítést egy távoli fajnak, például egy tengeri csillagnak ondósejtjeivel végezzük, akkor olyan lárvákhoz jutunk, amelyekeken csak a tengerisün sajátságait ismerjük fel, – a csillagból, az atyai tulajdonságokból semmit. A tengeri csillag spermiuma tehát fejlődésre tudta bírni az idegen petesejtet, de átörökítést nem végzett. Az egy fajon belül történő termékenyítéseknél azonban a spermium az atyai tulajdonságokat átörökíteni képes.

Arra vonatkozólag, hogy ez hogyan történik, kiderült, hogy azok a spermiumsejt u. n. chromosomal¹ útján vitetnek át az utódokra. Ezt az állítást azoknak sikerült bebizonyítani, akik egyik nemre szorító tulajdonságok öröklődését vizsgálták, amilyen pl. a színvakság, amely csak a férfi családtagokra szokott öröklődni.

Egy amerikai biológusnak kilenc évvel ezelőtt közzétett vizsgálatai körülbelül megoldották e kérdést. Tudják, hogy az egyes állatfajok sejtjeiben egy bizonyos számú magchromosoma van. Henking azonban azt a megfigyelést tette, hogy egy rovarfajnak kétféle spermiumai vannak, amennyiben a spermiumok egy része egy chromosomával kevesebbet tartalmaz, mint a többi. Me Clung arra gondolt, hogy ez a számbeli különbség talán a leendő rovar nemének milyenségével áll összefüggésben, szerinte „nagyon fontos jelenség, hogy ezt a fölös chromosomát a spermiumoknak csak *felében* találjuk.” Ha feltesszük, hogy a chromosoma az az anyag, amelyben az öröklődő tulajdonságok rejlenek, akkor azt kell várni, hogy ebben az esetben az utódok kétféle individuum alakjában fognak megjelenni, amelyek egymástól kifejezetten különbözni fognak, de mindkét alakhoz körülbelül ugyanannyi számú egyén fog tartozni. Ha alaposan megfontoljuk ezt, fel fog tűnni, hogy a *nemi sajátságok* azok, amelyek egy és ugyanazon faj egyé-

¹ A spermium is, mint minden sejt, magból és protoplasmából áll. A magot rendes körülmények között többé-kevésbé homogénnek látjuk; amikor azonban a sejt oszlásnak indul, a magban sajátságos, erősen festődő, finom fonalacsók jelennek meg. A sejt kettéoszlása rendszeren nem úgy történik, hogy a protoplasma és a mag egyszerűen két részre hasad, hanem úgy, hogy először a magban fellépnek ezek a chromosomák és *pedig mindig az illető állatfajra jellemző számban*, ketté hasadnak s egyik felük a sejt egyik, másik felük a sejt másik végében helyezkedik el. A protoplasma azután ketté hasad s így két új sejt keletkezett, az illető állatfajra jellemző chromosoma-számmal. Ezek csakhamar összeolvadnak s a rendes homogén sejtmag képt veszik fel.

neit két jól definiált csoportba osztják, amiből az következik, hogy a külön-chromosoma ezekkel a sajátságokkal áll összefüggésben”. A legújabb vizsgálatok különböző oldalról igazolták Mc Clungnak ezt a zseniális gondolatát s a nemi meghatározottság problémáját részleteiben is tisztázták.

Mc Clung szerint, minden állatfaj kétféle spermiumot termel egyenlő számban s ezek azáltal különböznek egymástól, hogy az egyik féleségnek egygyel több chromosomája van, mint a másiknak; az egyik féleség hímnemű állatokat hoz létre, a másik nőneműeket; a petesejtek mind egyformák. Az újabb vizsgálatok megmutatták, hogy ez tényleg sok állatfajnál így van. Az is kiderült, hogy némely állatfajnál, mint pl. a tengerisünnél és bizonyos lepkéknél nem a spermium, hanem a petesejt határozza meg az utódok nemét. Guyer szerint az ember az előbbi csoportba tartozik, amennyiben csak egyféle petéket és kétféle spermiumokat termel, tehát az ember nemét a spermium határozza meg.

Arról, hogy mitől függ a születendő egyén neme, ezek alapján a következőket mondhatjuk. Induljunk ki abból az esetből, ami sok rovarra és Guyer szerint az emberre is áll, hogy t. i. kétféle spermium és egyféle petesejt van. A spermiumok fele egygyel több chromosomát tartalmaz, mint a másik fele; ezt a nemet determináló chromosomát nevezzük a rövidség kedvéért X-chromosomának. A petesejtek Wilson szerint mind tartalmazzák ezt az X-chromosomát. Ha kis számú termékenyítésre korlátozzuk figyelmünket, akkor esetleg azt tapasztalhatjuk, hogy az egyik spermiumféleség jóval több petesejtet termékenyít meg, mint a másik; de ha nagy számot figyelünk meg, akkor azt kell találnunk, hogy az X-chromosomás spermiumok körülbelül annyi petét termékenyítenek, mint az anélküliek. A peték fele tehát két X-chromosomát fog tartalmazni, másik fele egyet; ez utóbbiakból, mint Wilson és mások találták, hímek, az előbbiekből nőtények fognak kifejlődni. Ez nemcsak azt magyarázza meg, hogy miért találja a statisztika a két nemhez tartozók számát körülbelül egyformának, hanem azt is megértjük belőle, miért nem sikerül külső beavatkozásokkal a fejlődő embrió nemét befolyásolni. Ha például az embernél egy X-chromosomás spermium jut a petébe, akkor leány fog születni, ha egy anélküli, akkor fiú. Minthogy azonban minden férfi spermájában mindkétféle spermium jelen van és pedig körülbelül egyenlő számban, világos, hogy egészen a véletlen dolga, hogy egy adott esetben fiú vagy leány fog-e születni.

Ezek az eredmények a megtermékenyítés problémáinak egész sorát tisztázták, a legnagyobb érdemük azonban az, hogy a *Mendel-féle törvény* értelmét és magyarázatát is megmutatták. Mendel örök-lési törvénye következően fogalmazható: ha két egymáshoz közel-álló, de valamilyen tulajdonságban különböző fajt keresztezünk, akkor az így létrejött hybrid, ha nőnemű, kétféle petét, ha hímnemű, kétféle spermiumot termel és pedig egyenlő számban; az ivarsejtek egyik fajtája a tiszta atyai, másik fajtája a tiszta anyai típusnak felel meg s hogy a további párosításnál milyen faj fog

megjelenni, az attól függ, hogy milyen fajú sejttel termékenyítettnek, ami a valószínűségszámítás szabályai szerint előre is megállapítható.

Wilson vizsgálataiból tudjuk, hogy a nőstény állatok minden sejtjének s így petéinek is két ivarchromosomájuk van. A petesejt fejlődésének egy bizonyos stádiumában a chromosomák fele, mint u. n. sarki testecske kilép a petesejtéből, úgy hogy a petében a chromosomáknak csak fele marad; ekkor tehát a petesejt csak egy ivarchromosomát tartalmaz. A spermiumban eredetileg is csak egy ivarchromosoma van, úgy hogy amikor az fejlődése közben ketté oszlik, akkor az új spermiumok egyikében benne lesz az ivarchromosoma, a másikban nem. így a hybrid ivarsejtjeinek érési oszlásánál is az történik, hogy az új sejteknek csak egyik felében lesz benn az a chromosoma, amely a két rokon fajt megkülönböztető tulajdonságot örökíti.

Hogy ez nem pusztán feltevés, hanem tény, azt a színvakság és egyéb, csak az egyik nemre szorítkozó (sex-limited) sajátságok öröklődésének megfigyelése bizonyította be. Ha feltesszük, hogy az ilyen sajátságot ugyanaz a chromosoma örökíti át, ami a nemet határozza meg, akkor kiszámíthatjuk a jövő generációk színvakjainak számát. A színvak ember retinasejtjeiben valami hiányzik, ami a színlátásban jelen van; minthogy a színvakság csak férfiaknál lép fel, feltehetjük, hogy a színlátásra szükséges faktort az X-chromosoma örökíti át. Egy színvaknak és egy színlátónak gyermekei – az első generáció – mind színlátók lesznek a kifejtett teória értelmében, mert a színlátás faktora minden sejtjükben benne van, hisz egyik szülőjük színlátó. Ez megfelel a tapasztalásnak is. A második generációnál teóriánk értelmében az összes nőnek és a férfiak felének színlátóknak, a férfiak másik felének színvaknak kell lenniök. Az első generáció spermiumainak fele ugyanis (amelyekből leányok lesznek) az anyai – az egészséges – ivarchromosomát tartalmazza, a többiben, amelyekből férfiak lesznek, nincs ivarchromosoma; a peték két chromosomája közül az egyik az anyai, a másik a színvakságot örökítő atyai chromosoma. A peték érési oszlásakor tehát, amikor mindegyikben csak egy ivarchromosoma marad, egyik felükben az atyai chromosoma lesz, másik felükben a normális chromosoma. A második generáció női sejtjei tehát mind tartalmazni fogják a nagyanyai ivarchromosomát s mind színlátók lesznek, a férfiaknak fele azonban színvak lesz, mert X-chromosomanélküli spermium és nagyatyai ivarchromosomás petesejtéből fejlődött. Állatoknál, ahol elég nagyszámú unokákat figyelhetek meg, hogy a valószínűségszámítás reális legyen, az ilyen és még további generációkra vonatkozó számítások pontosan helyeseknek bizonyultak.

Ezzel a Mendel-féle törvény rejtélyessége s vele az ivariság meghatározásának problémája meg van oldva. A tudomány számára itt már csak az a feladat vár, hogy megállapítsa a chromosomák azon *anyagi sajátságait*, amelyek az átörökítésnél szerepelnek s azt, hogy miáltal hozzák létre ezek az anyagok a megfelelő öröklődő

tulajdonságot. Ez a kutatás máris megindult. Tudjuk, hogy a fekete állati pigmentek keletkezéséhez egy amidosav, a tyrosin és egy oxidációs ferment, a tyrosinase szükséges. A fekete bőrszín átörökítése a hím állat útján tehát valószínűleg úgy történik, hogy olyan anyagok mennek át az ő ivarchromosomájába, amelyek tyrosinnak és tyrosinasenek a képződésére fognak vezetni.

Az átöröklés rejtélyének megoldása már eljutott addig, hogy további problémái tisztára fizikai-kémiai természetűek. Str.

Az élet. (Dr. Schmidt Béla könyve.) A tudomány népszerűsítésének az a felfogása, amelyet ennek a könyvnek előszavában találunk kifejtve a problémák megválogatásában, azok feltevésének precizálásában, tárgyalásának hangjában s az eredményekhez fűzött reflexiók hangsúlyozásában teljesen egyező a miénkkel. Egy könyv, mely népszerű biológia alatt nem a természetangyák bámulatos szokásainak leírását vagy igen ritka és már kiveszőfélben levő állatok rejtélyes életmódját, egy Afrikában újonnan felfedezett antilopfaj szarvainak részletes ismertetését érti, sőt csudálatosképpen a madár- és lepkevilág gazdag változatosságára sem keres dicsőítő jelzőket. Egy könyv, mely a természetet nem a bélyeggyűjtő értelmetlen rajongásával nézi, nem mint furcsa, színes, némelykor ritka s *ezáltal* érdekes és értékes jelenségek gyűjteményét. Egyszóval ez a könyv nem a Természettudományi Közöny vagy – Lasz Samu tudományi felfogása szerint van megírva, mely szerint a laikus amúgyis gyér érdeklődését kielégíteni és amúgyis kevés figyelmét koncentrálni a természettudományoknak éppen furcsaságai, ritkaságai és „rejtélyei” alkalmasak és hivatottak. A természettudományi bélyeggyűjtés mai korában örömmel kell üdvözlönnünk minden olyan könyvet, mely mint mi, azt vallja, hogy a természet nem érthetetlen, csak komplikált, nem rejtély, csak probléma, nem szeszélyes /életlen, csak nehezen átszámítható valószínűség – hogy népszerűsíteni belőle nem azt kell, amit nem tudunk, vagy még nem tudunk, hanem azt, amit biztosan tudunk és észszerűnek tudunk, nem a kivételt, hanem a szabályt, s előbb az alapjelenségeket s az általános törvényeket, a részleteket csak illusztrálásképpen.

Emellett Schmidt dr. könyve nem csapódott a másik végletbe sem, amelyet az élet irodalmában a problémák elabsztrahálása jelent. A metafizikai életelméleteknek csak éppen megemlítését találjuk, a vitalizmusra sem pocsékol több szót, mint amennyit megérdemel s főfigyelmét a konkrét problémákra fordítja. Ami ezek tárgyalását illeti, itt néhány kritizáló megjegyzést lehetne tenni ennek sikerültét és pontosságát illetőleg. Az életfolyamatok alapját tevő *kémiai* jelenségek leírását nem tartjuk elég részletesnek, nem is említve, hogy azoknak az „anyag és erő” szempontjából való tárgyalása már régóta az alkalmatlannak bizonyult álláspontok közé tartozik.

Szívesen ajánljuk Schmidt dr. könyvét mindazok figyelmébe, akik a szó helyes értelmében vett élettudomány alapproblémáival meg akarnak ismerkedni. Str.

SZEMLE.

Körkérdés a választójogról.

A karácsonyi mellékletektől megirigyelte Khuen a pompás ötletet: a körkérdést. És jóelőre, úgy emlékszünk, még az augusztusi meleg napokban elküldte levélkét az „illetékes” testületekhez, hogy karácsonyra szállítsák be neki véleményeiket a választójogról. Ez a naiv „hogyan tetszik?”-féle politikai játék csak egyik tünete annak az alattomos, gonosz és hazug taktikának, amelylyel a választójogi reform programjával besurranó, sötét múltú horvát ember a magyar politika vezetésére és a becsületes választójogi reform megakadályozására vállalkozott. Mert a kérdés, a szellemes körkérdés teljesen fölösleges, akárcsak Túró úr lehetetlen kérdései A Nap-ban. A legegyszerűbb újságolvasó is előre megszerkeszthette volna a válaszokat, hiszen az *általános, egyenlő választójog, a községenkinti, titkos szavazás* igazságának rövid pár év alatt hatalmasabb irodalma sarjadt nálunk, mint bármely más politikai kérdésnek, viszont az ellentábor napról-napra makacs kitartással verklizi és fonográfolja világgá a *magyarság hegemoniája, az intelligencia vezérszerepe, az államegység, a történelmi fejlődés, a társadalmi béke, a jogrend* frázisaiban (több talán nincs is!) osztályérdekeit elleplező hazug aggodalmait.

Egyre azonban mégis jó ez a körkérdés. Reméljük, hogy a kormány közzé fogja tenni a válaszokat, mert nemcsak magát, hanem a közvéleményt is tájékoztatni akarja arról, hogy mi a közvélemény a körkérdésről. És így egy bokrétában lesz a sok virág, amit a magyar közélet mezejéről gyűjtögetett. Láthatja tehát majd mindenki, hogy *a választójog két táborba osztja Magyarországot társadalmát*. Az általános, egyenlő, titkos, községenkinti választójogot követelik mindazok a politikai és társadalmi testületek, amelyek a *„szociális jogok, a munkanélküli jövedelem, a vagyon és születés kiváltságain alapuló osztályuralom* megtartásához ragaszkodnak.

Nem szükséges az eddig már nyilvánosságra jutott valamennyi válasz ismertetése. Nézzük csak a főbbeket.

Az *Omge*, az ezerholdasok érdekképviselete, a fináncliberalizmus lehanyagolása óta diktálja a kormánynak és parlamentnek a törvényeket, így keletkeztek a rabszolga- és derestörvények, a kolduspénztár, így éhezeti az országot az agrárius adó- és vámpolitika és így akarják most a becsületes választójogi reform *tilalmával* megakadályozni az ő zsákmány- és zsarolási jogukat megszüntető népparlament megszületését. Ők csak olyanoknak adnak választójogot, akik *hat elemi osztályt* végeztek, akiknek *saját házuk* vagy *külön lakásuk* és *állandó keresetük* van. És még ezeknek is csak *nyíltan* szabad szavazni, hogy a földesúr, pap, szolgabíró, kortes, zsandár ellenőrizhesse, megvásárolhassa, terrorizálhassa és – ha mindez nem elég – üldözhesse is a szavazót, mint most. Hogy ezek a korlátozások mit jelentenek, azt az ország kulturális és gazdasági elmaradottsága, a megélhetés nehézsége, a szörnyű lakásnyomorúság, a munkaalkalmak gyakori és hosszas szünetelése mondják meg. Az analfabéták, az ágyrajárók, a tanyai szoba négy sarkában szorongó megannyi bérescsaládok tagjai, az év jórésztében munkanélküli mezőgazdasági munkások, az építőipar és egyéb nem folytonos üzemek munkásai, a bérharcokat provokáló kapitalizmus rabszolgái mind-mind érdemetlenek az *Omge* szerint arra, hogy az ország dolgához, *a saját sorsuk intézéséhez* hozzászóljanak. Az ő szempontjukból igazuk van, amikor *végzetesnek* mondják ez elemek politikai érvényesülését. Valóban végzetes lesz ez arra a féktelen agrár-feudális osztályuralomra, amely lehetetlenné teszi a kulturális és gazdasági javak minimumának megszerzését az ország lakossága nagyobb részére. Es csak az osztályuralom természetes erkölcsötlenységét jellemzi, hogy ennek fentartói e kulturális és gazdasági nyomorban, elmaradottságban szenvedőket politikai jogfosztottságban is akarják tartani, hogy ne segíthessenek magukon s e jogfosztást az elnyomók éppen az általuk előidézett elmaradottsággal indokolják.

A *Geosz*, a gazdasági egyesületek országos szövetsége, amely már a középbirtokosok nevében is beszél, ugyanezt fűjja, amit a latifundiumosok érdemes testülete, az *Omge*, bővebben részletezve, hogy a diffamáló büntett vagy a *társadalmi rend és nemzeti állam* épsége elleni vétség elkövetői se lehessenek választók. A *szocialista* és *nemzetiségi* izgatókat így akarja kizárni a törvényhozásból, ahol éppen a társadalmi rend és az állam jól felfogott érdekében törekedhetnének az *igazságtalanságokkal izgató* közállapotok javítására. A kormány parancsára izgató ügyészek és ítélkező bíróságok így igen könnyen megmentenék a parlamentet a komoly szocialista és nemzetiségi ellenzéktől. Érdemes megjegyezni a feudális mágnás liberalizmusának jellemzésére, hogy itt Károlyi Mihály gróf kijelentette, hogy „egyéni nézete szerint” a választások korrupciójának egyetlen ellenszere a *titkos szavazás*, de azért ő is elfogadta a nyílt szavazás fentartását követelő indítványt. A kiváló gentleman tehát ragaszkodik az egyéni nézete szerint is fennálló korrupcióhoz.

A különböző Emkék, Demkék és Femkék híven kontráznak az *Omge* primjéhez.

Az *Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület* még a *pluralitás*

hulláját is galvanizálni akarja, megfelelő számú szavazatot követelve a tanítóknak és érettségit tett uraknak.

A *Dunántúli Közművelődési Egyesület* – amelynek bankettjain Rákosi Jenő fohászkodik a magyarok istenéhez a harminc millió magyarért, – a *vagyoni és értelmi cenzust* követeli a *magyarság fölényének* biztosítására, mert a *kultúrának* köszönhető a magyar nemzet egysége. A különféle Emkék és Demkék bizonyítják, hogy ez a cenzusos fölényű magyar állam vajmi hitványul bánik el a kultúrával, hiszen *társadalmi* úton kell vagy legalább is kellene pótolni a bűnös mulasztásokat, amelyeket az állam a tudatlanságban hagyott nép ellen elkövet.

A reakciós tábor fekete seregére, a klerikálisokra vessünk még egy pillantást. A *Katolikus „Nép”-szövetség* háromszázezer taggal dicsekszik s a Szent-István-társulat kistermében tartott zártkörű gyűlésén hozzászólás nélkül fogadta el a körkérdésre adott választ, de még erre is kimondta, hogy ez *nem kötelezi egyetlen tagját sem*. Bizony bajos is lenne háromszázezer emberrel elfogadtatni ezt a maszlagot, amely a Khuen-recipe szerint azzal kezdődik, hogy a választójog reformját *más törvényalkotásoknak kell megelőzniök*. Egyesülési, gyülekezési jog (ez eddig szép!) és a *büntetőjog módosítása* kell a feketéknek előbb. Ez utóbbi egész bizonyosan nem azért, hogy a választók szabadságát védje és számukat szaporítsa. Fegyvertársaik nyíltabban követelik a büntetőjog alkalmazását a választójog elkobzására. Az *analfabétákat* nem akarja kizárni az ő javaslatuk, hiszen az analfabéták igen alkalmas papi báránykák; de csak azok lehetnének szavazók, akik 1. *egyenes adót* fizetnek; 2. katonák voltak és *egy helyen két év óta* állandóan laknak; 3. középiskolát végeztek; 4. családiéntartók, 30 évesek s *egy helyen két év óta* laknak; 5. munkások, cselédek, ha *három éven át állandóan egy helyen* vannak. Szóval jó sűrű rostát ráznak a nép papi barátai, kevés jusson át rajta a szavazó urnához, de még ez a kevés is a *községekben nyíltan* szavazzon.

A *Keresztényszociális Egyesületek Szövetsége* valamivel több népet engedne szavazni és mindenütt *titkos szavazást* kíván. Régi jezsuita politika ez már. Ugyanaz a társaság vezeti mindakét klerikális csoportosulást. A szükséghez képest lehet azután előállani a *két elvvel*. A gazdag főpapok és klerikális mágnások felé azokat a fényes pontozatokat hangoztatják, a nép felé meg emezt a demokratikusabb követelést. Csak így élhet meg a *néppárt* a magyar politikában, így is bajosan.

A reakciós tábor leghátul kullogó sisera-hada a *Magyarországi Pénzügyintézetek Országos Szövetsége*, rövidebben a *nagy pénzuzsora* érdekképviselője szintén felállít bizonyos korlátokat, amelyeken túl a választójog kiterjesztését az *ország történelmi fejlődésére* nem tartja üdvösnek. A nemzetközi pénztőke lovagjai milyen hazafiak, amikor arról van szó, hogy az ő uzsorájuk agrárfeudális termőtalaját a választójog áradata fenyegeti. Az bizonyos, hogy a Fuggerek a huszadik században is ragaszkodnak a fennálló rendhez, amely meghozza nekik a tisztos polgári hasznot.

Végül, hogy a legeslegutolsó testület se maradjon ki, emlékezzünk meg a *Magyar királyi szabadalmazott társadalomtudományi társaságról*, amely a fajmagyar farkaspálok és palágyimenyhértek szenzálsága révén szállítja a szociológiát és egyéb külföldi tudományt, természetesen nemzetiszínűre festve. A sárgafoltos ősök emez unokái atavisztikus hajbókolással liferálnak a kastélyok és udvarházak urainak s ők is szörnyen aggódnak a történelmi magyarság vezetészerepének a fenmaradásáért.

A *Gyáriparosok országos szövetségében* is megpróbálta az érvényesülést a jogfosztás agrár-feudális szelleme. A szabadelvű Hegedűs Lóránt tervezete csak az írni-olvasni tudó, két évig egy helyben lakó és a betegsegélyző pénztárban 5 évi tagságot kimutató munkásoknak adná meg a választójogot. A gyáriparosok nagy választmánya azonban mégsem kötötte magát teljesen az Omge pórázára és a többség felismerve az ezerholdas uralomnak az ipar fejlődésére gátló hatását, Hegedűs tervezetét csak az igazgatóság véleményeként küldi meg Khuennek, de felterjeszti a grafikai főnökök egyesületének az általános, egyenlő, titkos, községenkénti választójogot követelő indítványát is. Ez a megoldás nem valami férfias és azt az üzleti szellemű megalkuvást mutatja, amely a jórészt állami szállításokból élő nagyiparnál érthető, de annyit mindenesetre mutat, hogy a nagyipar is a demokratikus haladásban, a népparlament törvényhozásában látja saját osztályérédekének biztosítását is.

Amint lazul a nyilatkozó testületek függősége az Omge-től és az ennek cselédi szolgálatában álló kormánytól, épp oly mértékben tisztességesebb és határozottabb az állásfoglalásuk az általános, egyenlő, titkos, községenkénti választójog mellett. Az ipar és kereskedelem számottevő tényezői a dolgozó, széles polgári rétegek hivatott érdekképviselői kivétel nélkül ezt követelik.

Az *Országos iparegyesület* határozata kiemeli, hogy 1904-ben a mai törvény melleit az iparigazolványos kisiparosok 35.3%-ának s az iparigazolvány nélkül dolgozó kisiparosok 6.2%-ának volt csak választójoga, holott a kereskedőknek 55.8%-a volt e jog birtokában. Az Országos iparegyesület tiszteletreméltó tárgyilagossággal kiemeli, hogy még sokkal kirívóbb az ipari munkások jogfosztottsága, amely pedig szerinte is már 1874-ben a törvény alkotásakor magasabb értelmi színvonalon állott, mint a falusi kismesterek legnagyobb része, amely fogyasztási adók révén a közteherviselés, valamint munkája és tömeges letelepülése révén a városi élet fejlesztése szempontjából is jelentős szerepet játszik. Az Országos iparegyesület hivatkozik arra, hogy 1,178.000 ipari munkás közül csak 4.08%-ának van választójoga. Rámutat arra, hogy virágzó, intelligens magyar városok falusi kerületekbe vannak beosztva s hogy a mai választójognak az ipari érdekekre káros hatását 1890 óta az ipari kongresszusok felismerték és a pécsi kongresszus egyhangúlag az általános, egyenlő, titkos, községenkénti választójog mellett foglalt állást, mint amely mellett az iparososztály az ország törvényhozásában hivatásának megfelelő befolyáshoz juthat. Emellett foglal állást most az Országos iparegyesület, legfeljebb az írni-

olvasni tudás értelmi cenzusát állítaná fel, viszont a kerületek beosztásánál a városok jelentőségének érvényesülését követeli.

A *Magyarországi kisiparosok országos szövetkezete*, valamint a *Független kisiparosok és kiskereskedők pártja*, éppen úgy, mint az *Országos kigazdapárt*, a minden korlátnélküli általános, egyenlő, titkos, községenkénti választójogot követeli.

Ugyanezt mondta ki az *Omke*, az országos magyar kereskedelmi egyesülés, amely e választójog „mielőbbi megvalósítását a magyar nemzeti állam kiépítése, az ország demokratikus és gazdasági fejlődése érdekében feltétlenül kívánatosnak tartja”.

Ha a nyilvánosságra jutott válaszok mellett figyelembe vesszük a szociáldemokrata párt, a Társadalomtudományi Társaság¹ s ez utóbbi körül csoportosuló polgári radikális intézmények semmi tekintetben sem kétséges nyilatkozatait, továbbá a tanítóknak és államhivatalnokoknak legutóbbi gazdasági mozgalmak folyamán körkérdés nélkül is kitörő felfogását, akkor valóban elmondhatjuk azt, hogy nincs ennek az országnak egyetlen, munkájából élő társadalmi osztálya vagy csoportja, amely az egyedül elképzelhető becsületes választ meg nem adná Khuen körkérdésére. És azt hisszük, hogy a becsületes közvélemény megnyilatkozásának lesz akkora ereje, hogy a halogatásra szánt körkérdést visszafordítja a választójog ellenségei ellen s hatalmas lépéssel löki a becsületes parlamenti reformot a megvalósulás felé.

Ormos Ede.

Az Az Újság Cenci nénije. Az *Az Újság* olvasói megrövidültek az idén karácsonykor. Elmaradt az obligát Krisztus-legenda, melyet Quintus atyánk-bátyánk idomított jámbusokban szokott felszervírozni minden nagy katolikus ünnepen. Nekünk nagyon hiányzott ez a rituális csemege, melyet már úgy megszoktunk, mint vajaszemlén a kaviárt; régi ismerősökként köszöntöttük minden sátoros ünnepen az öreg tislért, meg jegyesét, a szűzies Mirjámot és ennek fiát, a Dávid-ivadékat, ahogy Quintus tata illő tisztelettel titulálta a Messiást, továbbá a céda magdalai Máriát, a római légiók eleven rózsáját, meg a bánatos naimi özvegyet, a halottaiból feltámadt Lázár bácsival és Jairus leányával, meg Pontius Pilátussal egyetemben, akik sánta verslábakban és zagyva logikával prézsmítáltak a hamis emberszeretet nevében valami „*új korszakról*” amelynek *pirkad hajnala*”, mialatt a kothurnusos múza megcsufolva zokogott, a magyar irodalom pedig szégyenkezve pirult a durva merényleten.

Az idén elmaradt ez a finom irodalmi ingyenc-falat, s helyette csak holmi olcsó, parlagi „idilleket” kaptunk Quintus mestertől; de azért a magyar irodalom az idén i» szégyenkezve pirult Quintus bácsinak egy másik merényletén, amelyet azonban már nem az *Az Újság* hasábjain, hanem a fórumon, a parlamentben követett el a biblia» férfú. Persze, megint az erkölcs nevében; mert ő úgy látja és tudja, hogy kizökönt a morál szekere a helyes kerékvágásból s ő van hivatva rá, hogy ismét helyretolja. December 16-ikán farizeus nagyképűséggel követelte a kultuszminisztertől, hogy „*ar irodalmi érdekek ápolására és előmozdítására irodalmi tanácsot állítson fel*”, mert ámbátor a

¹ E cikk már ki volt szedve, amikor a Társadalomtudományi Társaság választát közzétette. *Szerk.*

„nagyon jól tudja, hogy irodalmi kérdésekre az államnak közvetlen beavatkozási joga nincs: de mikor az irodalmi művek teljesen szabadon teremnek, úgy mint teszem az ágon a vadrózsza”, akkor mégis, hm, hogy is mondjam csak: rá kellene, hogy tegye kezét a kormány erre a ringy-rongy irodalomra és a derék, dicső és irtózatosan bölcs Aristoteles nyomán testi fenyítékben kellene részesítenie az írókat, annál is inkább, „mert azt, amit Aristoteles mondott, megtaláljuk az evangéliumban is, Jézusnak a gyermekekkel való gyönyörű jelenetében . . .”

Tisztelt szabadgondolkodó társam, aki ezt olvasod, nehogy földhöz vágd ezt a füzetet, mert most még nincs rá elég okod. És azt se gondold, hogy gúnyt üzünk belőled és Cenci néni pikáns badarságait fűzzük itt bokrétaba a te bosszantásodra. Ezeket – sőt ezeknél még sokkal piramidálisabb ostobaságokat – mind Kenedi-Quintus Géza orsz. képviselő és „licenciátus” író-mesterember találta fel december 16-ikán a parlamentben, s végezetül nem átalotta meggyanúsítani még a kultuszminisztert is azzal, hogy: „meg van győződve arról, hogy intenciót az igen t. miniszter úr felfogásával találkoznak . . .”

Ha csak az történt volna, hogy a sok orsz. képviselő közül feláll egy s az irodalomnak állami gyámtság alá rendelését követeli, hát ezen még nem igen ütödnék meg; az idea különben se új: kilenc esztendővel ezelőtt, egész pontosan 1902-ben, Szemere Miklós, ugyancsak a képviselőházban, már felvetette ezt a képtelen ötletet, de őt legalább érdeme szerint lehurrogták és kinevették. Hanem az már mégis csak felháborító, hogy ezt a kamarásoktól levett ideát most ismét feltalálja egy másik képviselő, akinek – azon kívül, hogy még csak nem is kamarás – illenék annyi regárdal lennie az irodalom iránt, amelyen vagy negyedszázad óta élőködik, hogy az írói szabadságot, a sajtószabadságot, amelylyel ő maga annyiszor élt és visszaélt, ne támadja, sőt védje és tisztelje még akkor is, amikor ő maga már érzi, hogy nem sok hasznát veheti, mert lejárt a magát.

Az irodalomból kikopott Cenci néni áthurcolkodik a Parnasszusról a fórumra, de oda is magával viszi Aristotelest és az evangéliumot. És e két antiquitás nevében, a tisztá erkölcs ürügyével, követeli az állami gyámkodást az irodalom felett, hogy gondolatait ne közölhesse szabadon senki más, csak akinek iparigazolványt ad erre azon irodalmi szaktanács, amelynek ő már in petro elnöke, ha ugyan akad olyan perverz és tökfilkó kormány még Magyarországon is, mely ezt a szellemi inkvizíciót statuálni meri. Az *Az Újság* Cenci nénije, a modern szociológia Sancho Panzája, a parlagi, alacsony-járású írásnak klasszikus matadorja, aki a szépet és főségeset sohase bírta meglátni, mert mások igájába szorított nyaka mindig lenyomta fejét és szemét a földre, a nehézkes, lomha irodalmi pinguin követel kormány-intézkedést a fajtalan és szemérmetlen ellen!

– Mintha a poloska hivatkoznék az állatvédő egyesületre! – kiáltott közbe Rákosi Viktor, mikor Cenci néni erről csevegett: s a derék Sipulusz ösztönszerűen fején találta a szeget, noha talán nem is Kenedi Cencikére célt az ezzel a közbeszólással.

Mert ugyanez a Cenci néni, mikor a *Pesti Hírlap*-ot szerkesztette, a népiesség nevében valósággal hajszolta az olyan hasonlatokat, melyeknek szemérmertlenségén még burkolt formájukban is megbotránkozott a jobb ízlés; Cenci néni humorizált Salamon király „orcájának” a fényességéről, s ha sikerült elhelyeznie egy-egy ilyen bántó kétértelműséget, úgy örült neki, mint bolond a „sipkájának”. De ez csak a „stílusa” volt Cenci nénié; az „intenciói”, – oh azok tiszták és szemérmesek, ideálisak és szeplőtelenek, mint az ő írói karaktere. Hiszen még nincs egy esztendeje se, hogy a derék, dehogy is pornográfus Szomori, apácának és szeminaristának való cikksorozatát irt az orfeumokról és éjjeli mulatókról az *Az Újság*-ba, a Rétif de la Bretonne modorában. Arról nem is szólván, hogy az *Az Újság* oszlopos írói

közül Bíró Lajos, Gaivai Andor, Kóbor Tamás és Szilágyi Géza azonnal kettétörhetnék tollúkat, mihelyt Cenci néni hóhortja valóra válna, s az irodalmi vágóhídon fontal, juhmodra mérnék az Írásokat.

Idáig csak tréfa és szatíra volt ez az írás, de most szeretnénk komolyak lenni, bár Cenci nénit igazán nehéz komolyan venni. Inkább csak úgy lehetséges ez, hogy nem őt magát, hanem az Az Újság-nál viselt hivatalát és képviselői állását vesszük komolyan, mert ez ad némi súlyt reakciós fantazmagóriáinak.

Tehát: itt van egy ember, aki szívós kitartással firkái huszonöt esztendő óta, s ezalatt az idő alatt megúsza az összes szellemi irányok és áramlatok posványait. Csak a posványait, mert a mélyebb vizekre, a tisztább hullámok üdítő sodrába sohase merete belevetni magát, mivel félt, hogy a lába nem ér feneket és akkor elmerül. A sekélyes posványban azonban jól boldogult: mint a parafa, mely még a fanemek közt is a legkönnyebb, ő is fent libegett a vizén, s fajsúlytalanul hanyódott-vetődött rajta. A közönség pedig, mely a saját kényelme kedvéért megszokta, hogy más eszének a vontatókötélén járjon, annyiszor látta nyomtatásban a Cenci néni nevét, hogy lassanként orákulumnak kezdte őt tartani s mély életbölcsestől leszűrt igazságoknak vette azokat a banális közhelyeket, melyeket Cenci néni présbe telt koponyával, verejtékezve szedegetett össze az általa tán olvasott, de meg nem értett nyugati írók könyveiből.

És ez a nem várt siker – melynek oka a magyar közönség filozófiai neveltségének hiánya volt – nemcsak elbizakodottá, hanem vakmerővé is tette Cenci nénit. Tudván azt, hogy az ő felületes, egy-nap-élő újságcikkei úgy tűnnek el, mint a homokba irt betűk, lassanként belekötött korunk legkiválóbb elméibe, s kezdve Spencer Herberten, lebecsült, kioktatott minden szociológust, filozófust és biológust: Lombrosót és Haeckelt, Machot és Ostwaldot, Arrheniust és Bölschét, de mindig csak a külföldieket, akikről tudta, hogy nem olvassák az ő nagyképmű badarságait s így nem is reagálhatnak rá. Így lett ő cáfolatlan és csalhatatlan aggharcosa a magyar kultúrának, szociológiának és filozófiának, aki a differenciált mindentudás olimpusi magaslatáról nézi az eszmeáramlatok váltakozó irányait, s mikor látja, hogy valamelyik irány „*az egész fajnak és a jövőnek megrontására tör*” – ípsissima verba -: akkor felemeli döntő szavát és ledörög trónusáról Krisztus és Aristoteles nevében, hogy „*elnyomja ezeket az irányokat a kultúra és az irodalom eszközeinek igénybe vételével...*”

Fojtogat ugyan bennünket a bosszúság, de mégis elmosolyodunk. Eszünkbe jut a „*Rana rupta et bos*” meséje, megboldogult Bánffy Dezsőnek egy szomorú megállapítása. Hogy Magyarországon mindenki olyasmivel foglalkozik, amihez nem ért. Például Cenci néni is. Mert ha olyan destruktív hatású az a – szerinte – pornográf-irodalom, amelynek tüzzel-vassal kiirtását követeli: akkor miért prostituálja a szerkesztésében megjelenő, nevével szignált az *Az újság*-ot Bírónak, Garvainak, Kóbornak, Szilágyinak és Szomorinak írásaival – a notórius Bródyról nem is szólván –, akikről az Alkotmány nemcsak azt konstataálta több ízben, hogy zsidók, hanem azt is, hogy szemérmetlen pornográfusok? . . . Ugyanaz az Alkotmány, amely most, e hóhortos kirohanás jutalmaként, siet felfedezni a nagy író Kenediben, holott eddig veszedelmes zsidóbérencnek tartotta őt is!

Ugyan, Cenci néni: nem jobb lett volna szép csöndben tovább bitorolni azt az írói, filozófusi és szociológus tekintélyt, melynek érthetetlen igáját kritika nélkül nyögte, türte a naiv „*Provinz*”? Mi szükség volt ezzel az oktalan szélmalom-harccal felvetni azt a kérdést: hogy mi jögon is avatkozik bele ez a Cenci olyan dolgokba, melyek annyira távol esnek a malomalatti tereferétől, mint Makó Jeruzsálemtől? És ha Cenci néni már érzi, hogy az irodalomban és kultúrában nem veheti fel többé a versenyt a

modern progresszív irányzattal, ha már átmenekült az irodalomból a politikába s innen valami nyugodalmas, biztos révpartra vágyik, ahol öreg napjaira, mint a nemzet kiérdemesült napszámosa, valami jól dotált stallumban óhajt megpihenni: miért nem kereskedik inkább valami biztosító ügynökségnél? Muszáj, minden áron muszáj még ennek a stallumnak is a kultúra és irodalom rovására megteremtődnie, s nem elég, hogy huszonöt esztendő óta, mint a fagyöngy, élőködik a magyar kultúrán az avatlatlan közönség kritikátlansága s a hivatottak türelmes elnézése folytán? . . .

Ugyan, Cenci néni: hát nem érzi, hogy öngyilkosság ez? Balgább öngyilkosság, mint a Zrínyi Miklóse volt, mikor a szigetvári kapun kirohant. De Zrínyinek legalább volt száz aranya, amit a zsebébe tehetett: hanem mit tesz a zsebébe ön? ... Hiszen önnek még száz olyan sora sincsen, amit érdemes volna felszedni és összegyűjteni, ha sánta pegazusa leveti s rozsdás pennáját kiverik a kezéből!

w.

Egyházi kisbérletek. Néhány évvel ezelőtt a magyarországi papság szenzációt kürtöit világgá: kijelentette, hogy a párbér fizetését elengedi. Mikor azután közelebb-ről megtekintették az istenes tervet, kiderült, hogy másról van szó; szedje be a párbért az *állam* akármiféle elnevezés alatt és szolgáltassa át azután a papságnak. A változás csak annyi lett volna, hogy a behajtás könnyebb és mindenek fölött az isten szolgáló részéről tetszetősebb alakot öltött volna. A terv akkoriban nem valósult meg.

Most nagy országeseeményt vett szárnyaira a hír. Az egyház, két millió hold szántóföld birtokosa, elhatározta, hogy huszonötezer hold földet bérbé ad kisembereknek, parasztoknak. A papi nagybirtokok kihasználása – ezt adatokkal bizonyítanunk felesleges, – az elképzelhető legkezdetlegesebb. A házi kezelésben tartott földek hozadéka minimális. A nagybérletek szintén nem bizonyultak gazdaságosoknak. Ismeretes, hogy a földéhes parasztság, ha már földtulajdonhoz nem juthat, szívesen fizeti holdanként a 2-3 szorosát annak, amit a nagybérlő fizet. Ennélfogva az egyház, amelynek népszerűségi olajcsöppekre napról-napra nagyobb szüksége van, üzleti érdekét is szolgálja a kisbérletek létesítése által. Szinte csodálatos, hogy csak most határozta el magát erre a lépésre.

A rejtély megoldása azonban közel van. Nem kevésbé hiteles személy, mint a hercegprímás jószágkormányzója tárta fel a közvélemény előtt a terv indító okait. Eddig, úgymond, attól lehetett félni, hogy a kisbérlő földművesnépség rossz termés esetén a bért egészben vagy részben nem fizeti meg. Viszont az visszatetsző és ellenszenves dolog volna, ha az egyházfők az ínségtől amúgy is sújtott bérlőket a bérlétekből kimozdítanák. Minthogy azonban ez év folyamán megalakult az „altruista” bank, megszűnt az akadály. Az egyház bérbé fog adni több ezer hold földet az altruista banknak, – a kisbérlőkkel pedig az egyház nem, csupán ez a bank fog jogviszonyba lépni s a bank fogja a bérösszegeket a *bérlőktől behajtani*. Ha talán könyörületes találna lenni ez a bank a bérösszegek behajtása körül, amiben alaposan kételkedünk, ez a bank kára lesz. A bank pedig nagy állami szubvencióval működven, végeredményében az adózók fognak fizetni. Így fest az egyház nagy szociális újítása. Ha végeredményében a kisemberek nyerni fognak is mellette (bár egy pár ezer hold bérléte nem jelent sokat), tévedés a kisbérletek alakításában az egyház szociális lelkiismeretének felébredését látni.

H.

Motu proprio. A pápa mesterien ért ahoz, hogyan kell az egyházat összeveszteni az egész világgal, hogyan kell sikerrel szolgálni a szabadgondolkozó mozgalmakat, a különböző szerzetrendeket forrongásba hozni, hogyan kell a papság csendes békés házitűzhelyeit felkavarni. X. Pius alatt annyi vereséget szenvedett már az egyházi motu proprio, hogy valóságos tapsviharral kell fogadnunk minden újabb támadást, mely a gyöngé államokat mostanában nap-nap után éri az antiklerikális pápa iszonyú erejű encyklikáinak kibocsátása által. Ha az ember nem tudná, hogy az encyklika papiros, azt kellene hinnie, hogy ez valami rettenetes robbanószer, melynek titka a pápáé s amelylyel az egész világot, a kultúrát, az összes laboratóriumokat, jogrendszereket és papi háztartásokat egyszerre a levegőbe lehet röpíteni. A legújabb motu proprio eltiltja az államokat, a világi bíróságokat kiátkozás terhe alatt attól, hogy papok ügyeiben bíraskodjanak, mert a pap csak egyházi bíróságainak felelős. Eddig csak fejedelmi személyek élvezték a privilégium fori-t – azonban ezt sem az egyház, hanem saját tényleges hatalmuk jogán. Amint látható – a pápa az utolsó falusi plébános számára is fejedelmi jogokat követel. Csak természetes, hogy a pápa öszentségének ezen jámbor óhaját senki se vette komolyan s a világi bíróságok átokkal terheltlen fogják végezni nehéz tisztüket, valahányszor azon kínos helyzet előtt fognak állani, hogy papot elítéljenek. Nincs kizárva, hogy bigott bírakra e pápai kiátkozás félelme annyira fog hatni, hogy elibük kerülő papokat minden bűnök következményeinek terhe alól felmentik. Ilyen tapasztalatok esetén az államok meg fogják a módját találni annak, hogy katolikus papok bűnyeiben másvallású – Vagy szabadgondolkozó bírák ítéljenek.

A pápa a papság tekintélyét félti a világi törvénykezéstől. Mi azt hisszük, hogy a papság tekintélyét inkább megóvjá az, ha a világi törvényekkel nem kerül összeközésbe. A papok is itt a földön élnek, miért ne volnának itt a földön is felelősek. S minthogy itt a földön ma már polgárosult társadalmakban úgynevezett államokban élünk, melyek ha a tanítást még nem is mindenütt, de a bíraskodást összes tagjaik felett maguk végzik el – a papságnak is meg kell hajolnia az állami büntető törvények s a büntető jogszolgáltatás előtt.

A pápai átkokat pedig a XX. században már senki sem veszi komolyan. Ha jobb társaságban valaki átkokat szór – azt kinézik vagy kivezetik a társaságból. Szegény egyház, melynek csak ilyen villámai maradtak.

Lelkigyakorlatok a hadseregben. Belopotoczky tábori püspök magas helyről nyert utasítás alapján körrendeletet bocsátott szét a hadtestparancsnokságokhoz, hogy a legénység s a tisztikar szorgalmasan járjon gyónni és áldozni. A hadseregek arra valók, hogy szembekerülve egymással, minél gyorsabban liferálják a másikat a tul- „világra s ezért méltányolni tudjuk magas helyek megható gondoskodását, hogy a halálra szánt katonák minél tisztább lélekkel, meggyónva, megáldozva kerüljenek a túlvilágra. A hadügyminisztérium azonban a magas hely e jámbor körrendeletét sietett visszavonni. Ha jól sejtjük, nem azért, mintha a hadvezetőség csupa szabadgondolkodókból állana, hanem azért, mert ezen vallási, mondhatnék lelki mobilizációja a hadseregnek új tábori papi századok felállításának szükségességét vonná maga után. amely papi századok költségeit nem is a magas hely, hanem a legalacsonyabb helyek viselnék, amelyek pediglen amúgy is telítve vannak szekularizációs hangulatokkal. A gyóntatási, áldoztatási gyakorlatok a hadseregnek jámborságát ugyan kétségtelenül növelnék, azonban harcászati tapasztalatok szerint a fegyverek sikereit a Gondviselés nem aszerint osztogatja, hogy mennyi a gyónások és áldozások száma. A tízparan-

csolat lelkiismeretes tanítása nem érdeke a „ne ölj” hangzású parancsolat megszegésére bázírozott, egyenesen emberek ezreinek, százezreinek ölésére fentartott hadseregnek. E krisztusi tanítások és erkölcsök bevonulása a hadseregbe, elismerjük, teljesen „demoralizálná” a hadsereg szellemét s ezért megértjük, hogy az a főherceg, ki a tábori püspök útján ily forradalmi, antimilitarista tanításokat akart becsempészni a hadseregbe – kénytelen volt katonai rangjáról lemondani. Ez eset élesen rávilágít a vallási morálnak s a hadsereg moráljának kiengesztelhetlen konfliktusára. Ez a konfliktus teszi egyben immúnissá a hadsereget a klerikális betörések kísérleteivé szemben is.

Tisza ismét tudományos cikket ír. Minden hónap meghozza a maga kis örömét. Tisza például, amióta a szociológiával eljegyezte magát egy előkelő „tudományos” folyóirat hasábjain, sohasem mulasztja el mély és alapos igazságait közölni a nagyvilággal a közélet nagy kérdéseiről. Nem tartjuk valószínűnek, hogy a folyóirat kényszerelőfizetői elolvassák ezeket a bölcseségeket s ezért nekünk, szegény radikálisoknak, akik elleni író hadjáratra indult és terjesztetett ez a folyóirat, kell vállalkoznunk arra, hogy egy-egy drágagyöngyöt kihalásszunk a mélységekből. Kötelességmulasztás volna ezt meg nem tenni, mert hisz a Tisza közismert balkezes a szociológiában csakúgy, mint a politikában csudákat tud művelni; matematikai pontossággal előidézi az *ellenkező* eredményt, mint amit szándéka volt elérni. Tisza most kedvenc tárgyához tért vissza. Haragszik Ausztriának általános-titkos parlamentjére s azért ki kell mutatnia, hogy ez összetételében alantasabb, értelmi színvonala csekélyebb, mint volt a régi parlamenté. A bizonyítás módja ezúttal az, hogy felsorolja – 12 oldalon – az összes ausztriai képviselőket neveik és foglalkozásuk szerint, hogy „megdöbbenéssel” konstatálhassa, „hogy a kimutatás szerint az osztrák képviselőháznak csak mintegy fele bír *felsőiskolai* képzettséggel”, Most jön azután a tudományos analízis. „Megdöbentő ez a tény – úgymond, – önmagában véve, de fokozza annak sötét tanulságait az, ha e számadatokat az egyes néposztályok szerint elkülönítve vesszük vizsgálat alá. A főiskolai képzettséggel bíró képviselők százalékszámát 37 a németeknél, 39 a csehekénél, 68 az olaszoknál, 70 a lengyeleknél, 77 délszlávoknál, 87 a ruténeknél és 100 a románoknál, míg a csak népiskolai vagy legfeljebb némi középiskolai kvalifikációval bíróké ugyanezen népfajoknál 52, 52, 21, 23, 15, 3 illetőleg 0%. Világosan látszik tehát, hogy a megválasztott képviselők képzettsége az illető népfaj gazdasági erejével és műveltségi fokával fordított arányban áll. Kezdetlegesebb fokon álló népfajoknál legalább egyelőre megtartja az értelmiség vezető pozícióját az általános szavazati joggal felruházott néptömegek felett is; erősen megínog ez a pozíció már az olaszoknál és a lengyeleknél, a németeknél és csehekénél pedig reménytelenül csődöt mond és alig biztosíthatja a kerületek $\frac{1}{3}$ -ában a magasabb műveltségű képviselők megválasztását.”

Tiszának sikerült kimutatni az ellenkezőjét annak, amit akart. Van-e biztatóbb jelenség az általános titkos választó jog érdekében, annál, hogy az alsóbb gazdasági és műveltségi fokon álló nép túlnyomóan szorosan értelmiséghez tartozó képviselőket küld a parlamentbe, elismervén azt, hogy egyelőre érdekeik képviseletére ezeket tartja legalkalmasabbaknak? Egyszersmind elég érett, hogy saját akaratából, szabadon kiválasztja a legmegfelelőbb egyéniségeket, akik viszont a néprétegektől nyervén megbízásukat, azok érdekében fognak működni is.

Másrésről a gazdaságilag leelőrehaladottabb nemzetiségeknél az iparosodás és jólét kultúráját teremtett, emelte a nép *általános* szellemi színvonalát s ennél fogva a

nép sorából kikerülnek olyan egyének, akik felsőiskolát ugyan nem végeztek, de környezetük és életmódjuk folytán értelmességük kifejlődött, úgy hogy parlamenti működésre hivatottak lettek. Az általános választójog ilyenképpen biztosította a legmegfelelőbb szelekciót.

Köszönettel tartozunk Tiszának, hogy az általános titkos választójognak ilyen erős érveléssel sietett segítségére.

Új egyetemek. Debrecen és Pozsony örömmámorban úszik. Egyetemet kapnak. A debreceni s a pozsonyi civések öröme egyelőre nem a tudományok eljövételének szól, hanem sokkal realisabb dolgoknak. Bizonyos utcákban és bizonyos sarkokon horribilisen felszökött a telkek ára. Az egyetemnek még nyoma sincs, – de egy csomó ember már meggazdagodott tőle. Milyen jó dolog az az egyetem. Jó dolog, drága dolog. Azon keresni fognak a mérnökök, az építészek, a pallérok, az ácsok, az asztalosok, az ügyvédek s a többi összes iparok. Aztán jön a sok ezer diák, a kosztosok, a benlakók, a künlakók, micsoda üzlet, micsoda üzlet. A szabó, a suszter, a hentes, a vendéglős, a kávé rózsás álmokat álmodnak. Mily boldog ország az a Debrecen, mily szép tartomány az a Pozsony. S a többi városok gyászba borulnak, gyászküldöttségeket menesztenek s a miniszterekkel együtt sírnak. Oh, hogy minden városnak nem juthat egyetem. Oh jaj Szeged, oh jaj Kassa és ti többi városaink mind oh jaj. E nagy sírásból mi egyet érzünk ki, egyet hallunk csak, hogy iparban, kereskedelemben szegény városaink az egyetemeket nem azért követelik, mert kevés volna városainkban az ügyvéd, az orvos, a mérnök, a pap, a tanár, hanem követelik azért, mert kevés városainkban az ipari vállalat, kevés a gyár. A hiányzó gyárak, az elmaradt kereskedelem, a gyenge forgalom, gazdasági életünk s városaink minden nyomorúsága magyarázzák ezt az érthetetlen és értelmetlen egyeteméhséget» ezt a valóságos gyár-surrogátumot, ezt a telekspekulációt, grájzleros pótkávé város politikát.

Ugyanazok az okok, melyek ez országnak ifjúságát kegyetlen és könyörtelen kényszerűséggel kergetik az improduktív pályák, az improduktív foglalkozások felé» ugyanazok az okok mozgatják a debreceni, a pozsonyi s a többi városok lakosait akkor, mikor kaszányát, törvényszéket, óvodát, pénzügyigazgatóságot, egyetemet sürgetnek és követelnek. Ezek az egyetemes okok pedig: – az országnak gazdasági» politikai, társadalmi berendezésében gyökeredznek. Agrár ország, melyben a nagybirtok uralkodik, ahol nincs intenzív mezőgazdaság, nincs igazi gyáripar és kereskedelem, ahol improduktív a föld s az ember, hol kevés a munkaalkalom s alacsonyabb mint másutt a munkabér, de az élelmiszer, a megélhetés drágább, mint ott, ahol nagyobbak a bérek, nagyobb a gyáripar, nagyobb a kereskedelem, – ez az agrár-ország nem birt igazi, fejlődő, erős városi életet, városokat teremteni. A latifundiumok szomszédságában, gazdasági és politikai árnyékában csak csenevész, vérszegény városi élet fejlődhetett. Minden morzsa, mely nekik jut, nagy éhségeknek csillapítója. Az új egyetemek alapításának mélyebb okai itt rejlenek. Nagy betegségnek szomorú szimptomái ezek. Csak a naivok, a tudatlanok tapsolnak itt. Mi azt mondjuk, hogy szegény ország, szegény Pozsony, szegény Debrecen.

A Magyar Figyelő cikkeiben, szemléiben annyit foglalkozik a H. Sz.-dal, a radikálisok mozgalmával, hogy egész önkéntelenül vetődik fel a gondolat, miről írma a Figyelő, ha figyelmét más irányba is fordítaná. Herczeg Ferenc, aki szegényjogon perlekedik a radikálisokkal, már nem ír regényt, novellát, csak politikai pamphletteket

a szabadgondolkodók ellen. A kitűnő író queruláns makacssággal keresi közöttünk minden baj okát, kútforrását, látja általunk elveszíteni a hazát, írásainkban tönkremenni az államot. Királyi ügyészeket megszegyenítő konoksággal vádol bennünket külföldi cimborasággal, a Habsburg-dinasztia elvesztésével, majd a vele való szövetekezéssel, öszmonarchiával, trializmussal, Scotus Viatorral és más bűnös kénköves fondorlatokkal. Hogy a Magyar Figyelő mennyire elveszti a mértéket, a helyes látást s a józanságot, valahányszor publikumát a radikalizmussal ijesztgeti s hogy eme politikai céljainak szolgálatában milyen eszközöket használ, arra objektív tanúként nem szabadgondolkodó orgánumra, hanem a Katholikus Szemlé-re hivatkozunk, mely folyóiratok szemléje rovatában a Magyar Figyelőről a következőket írja: „Ahoz a cikkhez, mely a Huszadik Század északamerikai nyilatkozatait kommentálja, akarunk néhány észrevételt fűzni. Ebben a kommentárban annyi az igazságtalanság, rosszhiszeműség, a kaján ferdítés, hogy ez már kívül esik a tisztességes harcmodor határain. Kevéssé bízhatnak ügyük igazságában, akik így védekeznek.”

A Magyar Figyelő úgy látszik maga sem becsüli sokra publikumát, azt az intelligenciát, melynek kései tanítására, vezetésére vállalkozott, hogy felteszi róla azt, hogy annak mindent be lehet adni, igazságtalan, rosszhiszemű ferdítéseket, hogy felteszi róla azt, hogy kritika nélkül olvas s elfogad igaznak mindent, amit Herczeg Ferenc vagy Farkas Pál irnak. Farkas Pállal különben úgy járt a Magyar Figyelő, mint a falu népe az egyszeri zsidógyerekkel. Elküldték a kis zsidógyereket falura, mert nagyon héberes kiejtéssel beszélt, tanuljon meg böcsületesen magyarul. Egy esztendőre rá eljöttek a fiúért, aki bizony játszótársaitól nem tanult meg magyarul, de tőle megtanulta az egész falu népe azt a héberes kiejtést, amitől a gyereket szerették volna megszabadítani. Farkas Pál hangja, modora gesztusai, olcsó szellemeskedése, lipótvárosi zsúrhangja messze kisívít a Magyar Figyelő szemlerovatából. A Magyar Figyelő üde falusi levegőjét mi nagyon szeretjük. De úgy érezzük, hogy a virgonc Pali fiútól az egész falu megtanult már héberül. Tisza István a nemzeti asszimiláció fanatikusa. A Farkas Pálokot elhisszük, nehéz asszimilálni. De ha ez igaz, amint hogy igaz, miért kóti a Magyar Figyelő Pál úrfi nyakába a kolompot? Vagy azt akarja ezzel elérni, hogy ellenfelei se vegyék komolyan a Figyelőt?

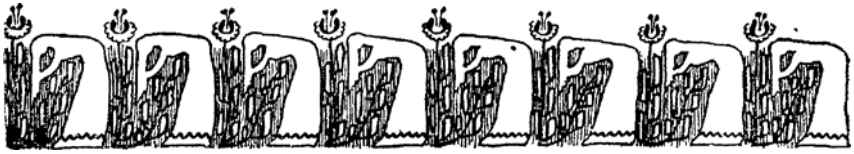
Tisza gróf, az enfant terrible. Az elfogulatlan történetírás meg fogja írni Tisza István grófról, hogy ő volt a magyar politika enfant terribleje, hogy tőle jobban féltek barátai, mint ellenségei, hogy beszédeivel állandó rettenésben tartotta pártját, mert ezek bomlasztó hatásait kunt és bent ellensúlyozni nagy, fáradságos és kellemtelen munka volt. Mesterien értett kínos helyzetek teremtéséhez, ahhoz, hogyan kell valakit sebezve kivédeni, megfullasztva kihúzni a vízből, hogyan kell egységet hirdelve darabokra törni, amit nagy kínnal felépítettek, hogyan kell az általa megvédettet újra megtámadni s az általa megtámadottat gyors fordulattal megvédeni. Ez volt az oka, hogy Tisza barátjának lenni körülbelül annyit jelentett, mint állandó szorongásban élni, nem fog-e megint valami bolondot csinálni a Pista.

Legutóbb is a tanítók fizetésrendezése ellen mondott beszédével egy csapásra sikerült neki harmincezer tanítót halálos ellenségévé tenni. Zichy János gróf államférfiúnál szinte szokatlan lélekjelenléttel csak úgy tudta ellensúlyozni a politikai baklövés várható hatásait, hogy nyomban „tűrhetlennék” jelentette ki a tanítók anyagi helyzetét, melyet Tisza István igen tűrhetőnek jellemzett s a tanítói fizetések reformját helyezte kilátásba. A „Magyar Figyelő”, Tisza István lapja sem tudja másképpen megvédelmezni főszerkesztőjét, mint azzal, hogy hivatkozik a kultuszminiszter meg-

nyugtató válaszára, mely homlokegyenest ellenkezőt tartalmazott, mint a Tisza gróf beszédje, tehát amely válasz a főszerkesztő urat e ponton teljesen dezavualta.

Kellemetlenül érinthette Tisza István beszéde elvbarátait, kik eddig hangosan hirdették, hogy a magyar parasztság, a magyar nép milyen elmaradt, milyen éretlen, hogy ennek a népnek jogot adni bűn és merénylet a haza ellen. Tisza István ugyanis kijelentette, hogy „a magyar nép értelmi színvonala oly magas fokon áll, hogy a világ bármelyik népével bátran felveheti a versenyt”. Mi osztjuk ezt a felfogását, csak azt nem hisszük el neki, hogy ez a felekezeti iskola érdeme. Ellenkezőleg, a magyar nép e magas értelmi színvonalat megtartotta dacára annak, hogy a felekezeti iskola az uralkodó iskola típus Magyarországon,

A pártvezér politikai tapintatától méltán reszkető munkapárti urak megkapták a kegyelemdőfést akkor, mikor a református Tisza a katolikus autonómiát sürgetve kikotytyantotta a készülő alkotmány alapok dolgában, melyről eddig a Tisza István által támogatott összes liberális kormányoknak az volt a felfogása, hogy azok az állam tulajdonát képezik. Tisza István hajlandó a sok száz millió éítékű állami vagyont kiadni a katolikus egyháznak az esetre, ha a protestáns egyházak részére ez alapokból kétszáz millió koronát kihasítanak. Ezért kellett a felekezeti iskolát úgy feldicsérni, hogy elvi alapot lehessen teremteni arra, hogy felekezeti iskolai célokra az államnak még rendelkezésre álló összes tanulmányi alapjai szétosztassanak. így nyújt segédkezet Tisza gróf az egyházaknak arra, hogy az állam javait, vagyonát, maguknak megkaparítsák s felekezeti céljaikra elharácsolják. E kalóz-politika ellen a magyar radikalizmusnak sürgető jelszava s egyetlen válasza: a nem lankadó agitáció a *szekularizációért*.

KÖNYVEK.

„Adalékok a választójog reformjához.” Írta dr. Várady Zsigmond. Budapest, Politzer és fia könyvkereskedése, 1911. (160 oldal. Ára 4 K.)

Részben egyházi felfogás hatása alatt álló nevelése, részben gondolkozásbeli rest-sége, kényelmessége következtében a „homo sapiens” úgy az ismeretlen, mint az ismert létezők mögött évezredekén át megszokta az istenséget keresni, tisztelni és rettegni. Megszokta a létezőben az istenség művét látni, így azután megszokta, hogy makacsul ellenezzon minden nagyobb változtatást. Erősebben ellenzi azokat a változásokat, amelyek az istenséghez közelebb állónak kinevezett intézményt érintenek: de mert minden az istentől jön, az embertől eredő új eszméket *a priori* elveti. Öntudatlanul ma is működik az emberben a hit, hogy a létező rend isteni eredetű s ugyanígy megnyilatkozik az az ösztön és érzés, hogy a létező rendet tisztelni, tehát konzerválni is kell. Ugyancsak évezredek óta működik az emberben egy vehemens félelem az ismeretlentől s a változásokkal felmerülő új helyzet, mint megannyi nagy ismeretlentől.

Ebből a gondolatkörből indul ki Várady Zsigmond, amikor szemlét tartva a jelentősebb technikai és politikai újításokon, felveti a kérdést: Miért oly nehéz újítani? Miért oly nehéz a régi, de minden részében ismert és tapasztalatok által is rossznak bizonyult intézményeket jobb újakkal kicserélni?

És mindjárt le is szegezi szemlélete eredményeként: „Mentül közelebb áll valamely társadalom a demokratikus társadalmi korszakhoz, annál nehezebb benne valamely lényeges újítást keresztül vinni.” Mert annál könnyebben fenttartható itt a tömegekben az a hit, hogy a tervbe vett változások „az isten kegyelméből keletkezett politikai berendezkedést” támadják meg.

Eme mélyrenyúló megállapítások után cáfolja a felfogás jogosultságát. Utal arra, hogy a papi uralom alatt vergődő magyar társadalomnak nincs mit félnie a politikai újításoktól, mert ma már nincs olyan reformgondolat, melynek hatásai fejlettebb nyugati államokban tanulmányozhatók ne lennének. Az általános, egyenlő, titkos választójogra is áll ez; ez sem újszülött gondolat, hanem *győzedelmes világintézmény, mely ma már a földkerekség nagyobb részében uralkodik és az emberiség fejlődése e nagy világintézményen: a demokratikus népparlamenten keresztül vezet előre.*

Hogy ezt a tételét bebizonyítsa, 80 sűrűn nyomott oldalon vizsgálat alá veszi a külföldi államok: Nagybritannia és összes gyarmatai, Európa, Észak- és Délamerika, Afrika és Ázsia önálló államainak alkotmánygépezetét. Magyar könyvben eddig még nem jelent bőséges adatokkal dolgozik és sohasem téveszti szem elől célját: a magyar politikai viszonyok kivételes elmaradottságának a külföld mellé állításával is bizonyítását.

Világkörüli útjának eredményét Várady Zsigmond így foglalja össze: Angliában minden hatodik, Belgiumban minden negyedik, Franciaországban minden harmadik, Görögországban majdnem minden ötödik, Norvégiában minden harmadik, Svájcban

minden ötödik, Német birodalomban minden ötödik, Ausztriában majd minden ötödik, Hollandiában minden hetedik, Olaszországban minden tizenkettedik és Magyarországon minden *tizenhetedik* lélek bír választójoggal.

Nálunk volna hát a szabadság szigete? „Felületes összehasonlítás is mutatja, hogy a magyar parlamentet antidemokratikus jelleg s a választójog szűk volta tekintetében *egyedül Oroszország*, hol a parlamentarizmusnak csak torzképe él és *Poroszország*, hol a közvetett választás s a vagyoni cenzus nagy befolyása az osztályba sorozás utján teljesen a felső osztályok kezére adta a parlamentet, múlják csak felül.”

Még Japán is, mely 1871-ben szakított a hűbérrendszerrel és csak 1889-ben kapott az autokrata császártól parlamentet, – *demokratikus berendezésének ez első, császári akaratból eredő lépésénél legalább addig, némely ponton rögtön messzebb haladt, mint az ezredéves magyar nemzet, fokról-fokra haladással eleddig eljutott.*”

Eme szomorú és megszegyenítő konklúziók után rátér Várady könyve a mai magyar választójogi rendszer megalkotásának történetére és hibáinak feltárására.

Mindenütt argumentál, kapacitál és az adatok, érvek olyan bőségével süjt le a választójog újjáalkotásának ellenzőire, hogy a szembenállók egyetlen érve sem maradt épen; a jóhiszemű és a hamis kifogások romjain át érkezik el végső következtetéséhez: a magyar nemzet létét, haladását és jövőjét veszélyeztető magyar választórendszert el kell seperni s helyébe kell sürgősen tenni az általános, egyenlő, titkosan és községenként gyakorlandó választójog rendszerét.

Utolsó, szépen megírt, lendületesen szárnyaló fejezetében, behatóan taglalja a könyv a *kibontakozás* módjait.

A mindössze 160 oldalas, könnyedén, olvashatóan megírt művet úgy a választójog híveinek, mint ellenzőinek melegen ajánljuk elolvasásra. Amazok igazuk megerősítésére egész sor új argumentumot meríthetnek, emezek jóhiszemű aggodalmaikra meg” nyugtatást s a választójoggal bekövetkező általános felfordulás cáfolatát találják meg a dr. Várady Zsigmond művében, aki kétségtelenül hasznos szolgálatot tett a haladás ügyének műve megírásával.

Rác Gyula.

Bosnyák Béla: Oros község társadalmi és gazdasági rajza. (Budapest, 1911. A Galilei Kőr kiadása. Ara 50 fillér.) Magyarország gazdasági és kulturális nyomorúságai összesűrítve egy ötezer lakosú mikrokozmosz híven megfestett képén. A cselédek, a zsellérek, a kisgazdák, a közép- és nagybirtokosok, a kisszámú iparos és kereskedő, a zsidók és cigányok helyzetével, a műveltségi, egészségügyi és népesedési viszonyokkal alapos statisztikák, értékes megfigyelések segítségével vonzó, egyszerű előadásban ismertet meg bennünket a jószemű szerző. Ilyen nyomasztóan sivár a magyar paraszt és a vidéki kispolgárság élete egy közönséges, tipikus magyar nagybirtokos faluban. Szegénység, piszok, rossz táplálkozás, tudatlanság és babona a magyar paraszt életének körtünetei. A végig lehangoló képből egy megindító momentumot akarunk csak kiemelni. „Különösen nagy a gyermekhalandóság – írja Bosnyák – januárban, a cselédköltözések idején, amikor az apró porontyok akárhányszor dermesztő hidegben szalmába pakkolva, lassú járású ökrösszekéren 20-30 kilométeres utakat is megtesznek. Ilyenkor hull is a sok gyermek, mint a tisztavirág; s a sok apró embert egy tollvonással meg lehetne menteni az életnek, ha a cselédköltözéseket január 1-ről november 1-re helyeznék át ... Mindebben csak az a vigasztaló, hogy a nép már megszokta a gyermekhalandóságot s egy-egy csecsemő pusztulása senkifér sem rendít meg.” A dolgozat a Galilei Kőrnek egy magyar falu rajzára kitézőtt pályázatán jutalmat nyert és a magyar vidék megismeréséhez becses adalékokat szolgáltat.

(sz.)

MOZGALOM.

A Szabadgondolközás Magyarországi Egyesülete

november hó 20-án tartotta évi rendes közgyűlését. Dr. Vámos Henrik elnöki megnyitója után Rubin László titkár terjesztette elő a vezetőség jelentését, mely a szegedi és temesvári fiók-egyesületek alakításáról és a Szabadgondolat megindításáról számolt be. Havas Miksa pénztáros jelentését dr. Ertler Hermann terjesztette elő, válaszva az egyesület anyagi helyzetét. Forbáth Rafael ellenőr jelentése után a közgyűlés a lelépő tisztikarnak a felmentést egyhangúlag megadta és az új tisztikart a következőképpen választotta meg: Elnök: Lengyel Imre ny. kir. Ítéltáblái bíró; alelnökök: dr. Madzsar József, dr. Szende Pál, dr. Laufer József; főtítkár: dr. Basch Imre; titkárok: dr. Erller Hermann, dr. Gergely Jenő, dr. Székely Hugó; ügyész: dr. Balogh N. Imre; pénztáros: Sándor Dénes; ellenőr: Forbáth Rafael; gazda: dr. Frigyes Béla.

Az egyesület választmánya december 2-án tartotta első ülését, melyen kebeléből végrehajtó- és szerkesztő-bizottságot küldött ki; megállapította a főtítkár előterjesztésére a legközelebbi munkaprogrammot és a tagoknak figyelmébe ajánlotta a lap-agitációt. A mozgalom erősödésének jele, hogy ez ősszel a központ az eddiginél nagyobb mérlékben volt képes a fiókokat előadás-szükségletük kielégítésében támogatni.

Az eperjesi Martinovics-körben

dr. Szende Pál „Az erkölcs fejlődése”, dr. Rónai Zoltán „Nemzeti és nemzetközi elemek a kultúrában” címen tartottak előadásokat.

A kassai Bacszányi-körben

dr. Fülöp Zsigmond: „Természettudományos gondolközás”, dr. Pólányi Károly pedig „Szabadgondolat és kultúra” címen tartották meg előadásait.

A szegedi Ferrer-körben

dr. Rohonczy Hugó a „Természettudományos világnézeti ől”, dr. Fülöp Zsigmond pedig az „Elet és a halál problémájáról” adtak elő.

A Szabadgondolközök Aradi Egyesülete

a kongregációnak az aradi állami középiskolába való bevonulása ellen tiltakozott és az ultramontanizmus ellen országos akció megindítását határozta el.

A Galilei Kör

november-decemberi működésének nagyobb része szemináriumaira esik. A szabadgondolközó szemináriumban Lóránt Jenő tartott előadást a szabadgondolközó világ-szemléletről, e szeminárium befejezéséül pedig vitát rendezett a kör a szabadgondolközó

mozgalomról. A vitában részt vettek dr. Kende Zsigmond, dr. Pólányi Károly, Rubin László és dr. Székely Hugó s részint a mozgalom elméletét fejtették ki, részint pedig gyakorlati kérdéseit vitattak meg, különösen a szekularizáció kérdését és a felekezetenélküliséget.

A kör természetfilozófiai szemináriuma dr. Dienes Pál vezetése mellett és Marx szemináriuma dr. Varjas Sándor vezetése mellett minden héten tartott megbeszéléseket.

Az orvosi fakultás Freud psychoanalisiséről rendezett szemináriumot, melyet dr. Ferenczi Sándor tartott meg minden hétfőn. Ugyanezen szakosztályban dr. Surányi Ede az anaphylaxiáról, Pólányi Mihály pedig a kolloidkémiairól beszélt egy-egy óras szemináriumban.

A jogi szakosztályban dr. Beck Salamon megkezdte a sztrájkkérdésről szóló szemináriumot. Az első órán a sztrájk nemzetgazdasági jelentőségét beszélték meg, januárban folytatólag magánjogi és büntetőjogi vonatkozásairól lesz szó.

A technikus szakosztályban Hoor-Tempis Mór műegyetemi tanár tartott előadást.

A kör a nőkérdésről szóló előadássorozatából két előadást tartott a régi képviselőház nagytermében. Az elsőt Strickerné dr. Pólányi Laura tartotta: A nő társadalmi és gazdasági helyzete címen, a másodikat dr. Rónai Zoltán: A család fejlődése címen.

November 13-án a Galilei Kör kezdeményezésére ugyancsak a régi képviselőház nagytermében a budapesti könyvtári viszonyokkal foglalkozó diákgyűlés ült össze, amely a könyvtárak kibővítését és a szükséges reformokat sürgette.

A szemeszter utolsó nagyobb előadását dr. Ágoston Péter tartotta december 17-én Militarizmus és háború címen.

A kör tagjai több szakegyletben tartottak előadásokat és rendeztek munkásmatinékat.

A megüresedett tisztviselői állások betöltése céljából december 10-én rendkívüli közgyűlést hívtak egybe, amelyen a Galilei Kör tisztikarát a következőképpen egészítették ki: Elnök lett: Rubin László, főtitkár: dr. Gines Miklós, első titkár: Scheff-Dabis László, főpénztáros: Weisz Alfréd, háznagy: Bittera Kálmán.

A kör december 5-én és 18-án tagértekezletet tartott, melyeken a vidéki agitációt és a kör legközelebbi programját beszélték meg.

Kiadóhivatali értesítés.

Lapunk I. évfolyama a novemberi 7. számmal záródott. A tartalomjegyzéket ily értelemben állítottuk össze. Ezt a kettős számot a decemberi szám pótlásaként nyújtjuk előfizetőinknek, az előfizetési díjba azonban csak egy számnak tudjuk be.